

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce

Vztah státu a náboženského práva

Plzeň 2023

Václav Podhirna

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Václav PODHIRNA
Osobní číslo:	R18M0514P
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Téma práce:	Vztah státu a náboženského práva
Zadávací katedra:	Katedra ústavního a evropského práva

Zásady pro vypracování

Poskytnutí a vypracování průřezu tématem s užitím široké škály zdrojů a vyzdvižení zajímavých částí. Neopomenutí historického vlivu na vývoj této problematiky a změny v průběhu času. Přístup k tématu bez vyhraněných názorů a pečlivé studium zdrojů.

Práce uvede průřez tématem vztahu státu a náboženského práva, zohlední vývoj a uvede některé z otázek problematiky.

Osnova VŠKP:

- Úvod
- Vymezení pojmů z oboru státu a náboženství
- Historický vývoj a vliv
- Prameny práva a právo platné
- Teoretické otázky vztahu státu a náboženského práva
- Vybrané souvislosti a rozdíly v právní úpravě
- Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Konfesní právo*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-118-2.
- SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-247-3720-1.
- SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3719-5.
- ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-749-0.
- SLÁDEK, Karel. *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-87378-19-9.
- SLÁDEK, Karel. *Křesťanství a islám v liberálním státu: úlohy tradice a současnosti*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011. ISBN 978-80-7465-006-2.
- TRETERA, Rajmund Jiří; HORÁK, Záboj. *Religion and Law in the Czech Republic*. Alphen aan den Rijn: Wolter Kluwer, 2014. ISBN 978-9041158963.

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Tomáš Pezl, Ph.D.**
Fakulta právnická

Datum zadání diplomové práce: **28. ledna 2022**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. Monika Forejtová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 6. září 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Vztah státu a náboženského práva“ vypracoval samostatně. Všechny prameny, ze kterých jsem při práci čerpal, jsou uvedeny v závěrečném seznamu, který je součástí této diplomové práce.

V Plzni dne 31. března 2023

Podhorna Václav

Poděkování

Mé poděkování zde patří JUDr. Tomáši Pezlovi, Ph.D. za ochotu, vstřícnost a čas, který mi v průběhu zpracování této práce věnoval. Mé poděkování patří též Mgr. Martině Vintrové, J.C.D. za diskuzi k tomuto tématu a vypůjčku některých knih.

Seznam použitých zkratk

CIC – Codex Iuris Canonici 1983

Kán. – kánon CIC

GS – Gaudium et spes

DH – Dignitatis humanae

CA – Centesimus annus

Mk – Evangelium podle Marka

Mt – Evangelium podle Matouše

Lk – Evangelium podle Lukáše

Řím – Římanům

1J – První list Janův

Sb. – Sbíрка

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

EU – Evropská unie

SFEU – Smlouva o fungování EU

Listina, LZPS – Listina základních práv a svobod

Ústava ČR – Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Obsah

1	Úvod	1
2	Vymezení pojmů z oboru státu a náboženství	3
2.1	Stát	3
2.2	Náboženství	4
2.2.1	Náboženská společenství.....	4
2.3	Normy a jejich původci	6
2.3.1	Světské právo	7
2.3.2	Konfesní právo	8
2.3.3	Normativní právní smlouvy.....	9
2.3.4	Církevní právo a právo náboženských společností	10
2.4	Náboženské právo	12
3	Historický vývoj a vliv	14
3.1	Doba předstátní	15
3.2	Doba starověkých civilizací.....	15
3.3	Řím	16
3.3.1	Doba předkřesťanská.....	16
3.3.2	Křesťanské interludium	17
3.3.3	Pronásledování křesťanů	18
3.3.4	Křesťanství na vrcholu	19
3.4	Zápasy mezi světskou a duchovní mocí	20
3.4.1	Rovnocenný papež	21
3.4.2	Boje o investituru	23
3.4.3	Teorie dvou mečů	24
3.4.4	Období raného novověku a reforemací	25
3.5	Státní i náboženský pluralismus na cestě novodobých dějin.....	26
3.5.1	Papežský stát a jeho zánik	27
3.5.2	Opětné postupy proti církvi.....	28
3.5.3	Válečné období.....	29
3.5.4	Cesta k trvalému pluralismu?	30
3.6	Islámský dodatek	30
3.6.1	Předislámské období.....	30
3.6.2	Muhammad a raný islám	31
3.6.3	Islám v průběhu dějin	32
4	Prameny práva a právo platné	33
4.1	Prameny světského práva	34
4.1.1	Mezinárodní a unijní úroveň	34

4.1.2	Listina základních práv a svobod	35
4.1.3	Zákony a další normativní právní akty	35
4.2	Prameny smíšeného původu	36
4.3	Prameny kanonického práva	36
4.3.1	Právo božské.....	37
4.3.2	Právo lidské	38
4.4	Prameny islámského práva	39
5	Teoretické otázky vztahu státu a náboženského práva	40
5.1	Hledisko státní	41
5.1.1	Konfesijní stát.....	41
5.1.2	Konfesijní stát „naruby“	42
5.1.3	Quasikonfesijní stát	43
5.1.4	Stát sekulární	43
5.2	Hledisko náboženské	45
5.2.1	Římskokatolický náhled	45
5.2.2	Islámský případ	48
5.3	Teoretické vymezení vztahu	49
6	Vybrané souvislosti a rozdíly v právní úpravě.....	50
6.1	Otázka svobody v ideálním státu	51
6.1.1	Záruky individuální náboženské svobody	51
6.1.2	Záruky kolektivní náboženské svobody a autonomie	55
6.1.3	Zajištění kooperace.....	56
6.2	Existující kolize	58
6.2.1	Podpora materiální nezávislosti.....	58
6.2.2	Otázka výhrady svědomí	59
6.2.3	Některé další vybrané otázky	62
7	Závěr	64
	Resumé	66
	Seznam použitých zdrojů.....	67
	Literatura.....	67
	Príspevky a články	69
	Elektronické zdroje	70
	Předpisy světského práva.....	72
	Předpisy náboženského práva.....	73
	Judikatura.....	73
	Ostatní.....	74

1 Úvod

Náboženské právo je mocí. Stále přítomnou mocí, která už dávno existuje po boku lidí, podle některých z učení už od počátku věků. V takovém času by měly být všechny otázky zodpovězeny. Důsledkem vývoje se však stále setkáváme s tématy novými a pro řešení (či snad jen ze záliby) je třeba se inspirovat v udalém stejně tak, jako je třeba hledat řešení nová. Takový problém přináší i vztah státu a náboženského práva, který je tématem minulým stejně tak, jako je tématem současným a budoucím.

Téma je vztahem – něčím, co spojuje dvě entity. Pro komplexní pochopení a rozpracování tohoto vztahu je proto nezbytně nutné se zabírat oběma hledisky, tj. státem a náboženským právem. Nepostačí tak konfesněprávní náhled. Dále není třeba opomenout příčiny takového vztahu, zde se jedná o historické souvislosti.

Ačkoli je téma státu a náboženského práva obecně tématem velice širokým, vlastní vztah je už množinou uchopitelnou i v rámci rozsahu závěrečné práce. To platí i pro všechny v práci užití pojmy, které jsou užívány v rozsahu nezbytném pro potřeby tématu. Už jen pojem „stát“ je totiž možné rozpracovat v několika mnohasetstranných publikacích. Přesto je ale mimo první kapitoly nutné záběr práce zúžit, jelikož není možné obsáhnout náhledy všech náboženských společenství a států.

Pro práci je proto zvoleno křesťanství v učení římskokatolické církve a islám. Tomu svědčí i možnost komparace těchto dvou rozlišných a do jisté míry stejných náboženství. Zároveň je křesťanství náboženstvím historicky velice zásadním a taktéž typickým pro Českou republiku, která je příhodně vybrána v poslední kapitole jako stát ukázkový. Islám je v tomto případě překvapivě stále novým prvkem, se kterým se musí evropské státy vyrovnávat.

První kapitola této práce postupně rozvíjí téma v okruhu základních pojmů, které jsou důležité pro celou práci a které téma doprovázejí. I pro tuto kapitolu platí výše uvedené, totiž je zaměřena především na užitečnost v dalších částech práce. Kapitola druhá tedy mapuje dějinný vývoj, který dochází až do současného stavu. Historie je zde nepochybně užitečná, jelikož vytváří výchozí pozici pro dnešní hodnocení. Dále pak přináší do práce tradičnější pohled a ospravedlňuje současnou situaci. Třetí kapitola se věnuje pramenům práva. Toto uvedení je nutné z hlediska

dalšího užití těchto pramenů, které jsou pro popis vztahu podle tématu práce naprosto esenciálními. Kapitola čtvrtá je klíčovou pro teoretické určení onoho vztahu. Věnuje se oběma náhledům a zároveň různým státním přístupům, kde ve své poslední části popisuje současný obecný vztah. Kapitola pátá hodnotí Českou republiku jako vybraný stát, který se z mnoha důvodů profiluje jako stát ideální.

Cílem práce je utvoření přehledu vztahu státu a náboženského práva, který se v průběhu dějin různě formoval až k současnosti, a zhodnocení, v jaké situaci se vztah státu a náboženského práva nachází dnes. To je samozřejmě podpořeno následným zúžením na Českou republiku, jak už bylo uvedeno výše.

2 Vymezení pojmů z oboru státu a náboženství

Vzhledem k nejednoznačnosti a obsáhlosti tématu je namístě zaměřit se v první řadě na pojmy, které prostupují celou práci a do jisté míry ovlivňují její směřování. Tyto pojmy spolu často souvisí, prolínají se, doplňují nebo si odporují. Tomu může být příčinou jak obsah celého tématu, dále kulturní odlišnosti a rozdíly vzdělanosti, neméně tomu bude díky bohatosti historie, se kterou jsou tyto různé pojmy spjaty, především pojem státu a náboženského práva. Pokud jde o konkrétní termíny, podstatnými pro vymezení jsou stát, náboženství, normy a jejich původci (ve smyslu norem světských i náboženských) a náboženské právo.

2.1 Stát

Stát je v širším pojetí organizací, která se skládá ze tří složek: společenství lidí, území a státní moci.¹ Stát je jako mocenská jednotka vymezován hned několika pojetími. V rámci původního teologického pojetí je stát vytvořen Bohem, který zároveň poskytl onu státní moc. Vzhledem ke stáří prvotního utváření takových teorií (starověký Egypt, Babylon apod.) se nepochybně jedná o jedno z nejstarších pojetí.² Takové pojetí však nezůstalo v dávné minulosti a v pozdějších dobách lidských dějin ještě přineslo mnoho sporů.

Další pojetí vymezují vznik státu spontánně nebo na základu lidské přirozenosti a potřebě se sdružovat. Jedná se o pojetí klasické, právnícké, smluvní apod.³ Důraz je třeba klást na původ státu v takovém pojetí, kdy jedna ze složek, a to státní moc, není propůjčena nebo vykonávána přímo Bohem.

Pro práci je důležité především oddělení tohoto teologického, příp. nábožensko-teologického, od pojetí dalších. Už v tomto vymezení lze nalézt souvislost s tématem, totiž vztah moci světské a duchovní. Nicméně je jasné, že moderní pojem stát je z hlediska historického vývoje pojmem nepřesným, proto jsou zde pod tento pojem řazena i společenství obdobná. V neposlední řadě je třeba

¹ Srov. KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 32-34.

² Srov. KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 29.

³ Srov. KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 30.

poznámenat, že stát svou státní moc vykonává vůči společnosti a na vymezeném území, kde je suverénem.

Ke třem zmiňovaným složkám je nadto ještě možno uvést prvek přesahu moci státu i za své hranice, tj. prvek mezinárodní subjektivity. Výjimkou z toho budiž nestátní subjekty, které tímto prvkem disponují (Svatý stolec, Suverénní řád Maltézských rytířů, Mezinárodní výbor Červeného kříže apod.).⁴

Jako zvláštní skupinou zde mohou být mezinárodní organizace a Evropská unie jako mezinárodní organizace *sui generis*, které mezinárodní subjektivitou disponují, avšak jen do míry, kterou jim státy přiznaly. Stejně tak jsou vyloučeny ze vztahů, kterých se nemohou účastnit už z jejich povahy.⁵

2.2 Náboženství

Náboženství je pojmem nedefinovatelným už ze samotného abstraktního významu. I částečný pokus se omezí pouze na určitou část tak komplexního pojmu, jakým náboženství bezesporu je. Lze jím rozumět osobní náboženské vyznání, společenství věřících, nauku o Bohu, víru samotnou, učení apod. Je tak možné říci, že náboženství je pojmem mnohovýznamovým a pojetí západní kultury, pojetí teologické, pojetí právní apod. se dokonale neslučují s pojetími ostatními.

V nejužším pojetí lze za náboženství označit vztah člověka k něčemu nehmatatelnému – nadpřirozenému, jehož součástí je víra v toto nadpřirozeno. Na to následně navazuje vše ostatní. Práce si však neklade za cíl přiblížit se definici pojmu náboženství. Oproti pojmu náboženství je ale možné zmínit pojem jiný, který s náboženstvím přímo souvisí a je konkrétnějším pro účely této práce – náboženská společenství.

2.2.1 Náboženská společenství

Oproti pojmu náboženství lze na *náboženská společenství* nazírat s mnohem větší jistotou. V obecném smyslu jde o společenství společného vyznání. V bližším

⁴ Srov. ONDŘEJ, Jan, Josef MRÁZEK a Oto KUNZ. *Základy mezinárodního práva veřejného*. Praha: C.H. Beck, 2018. Beckova skripta, s. 58.

⁵ Srov. ONDŘEJ, Jan, Josef MRÁZEK a Oto KUNZ. *Základy mezinárodního práva veřejného*. Praha: C.H. Beck, 2018. Beckova skripta, s. 56.

pojetí je náboženské společenství označením pro „*vrcholnou formu organizace příslušníků jednoho náboženského vyznání, která již není podřízena žádnému jinému náboženskému společenství.*“⁶ Z toho vyplývají i základní podmínky pro označení společenství jako náboženského:

- jedná se o společenství,
- je nadáno personální složkou,
- je jednoho vyznání a
- není podřízeno jinému náboženskému společenství.

V tom lze spatřit jistou podobnost s výše vymezeným pojmem státu, zde však nemusí nutně existovat územní složka. Odlišení náboženských společenství není pro práci nezbytné, pro další práci přesto užitečné.

Souhrnný název náboženská společenství je možné užít jako zjednodušující shrnutí pro oba typy těchto společenství – církve a náboženské společnosti.⁷ Jiným typem jsou společenství, která nejsou v českém právním řádu pojmenována jako církve nebo náboženské společnosti.⁸ Pokud budou tato nezařazená společenství dále v práci zmíněna, budou spojena s typem náboženských společností.

Církev i náboženská společnost jsou pojmy oba plně vyhovující definici náboženského společenství. Církev je nicméně na rozdíl od náboženské společnosti spojena výhradně s křesťanským náboženstvím – jde tedy o náboženské společenství jako shromáždění Pánovo, shromáždění Ježíše Krista jako Spasitele.⁹ Oproti tomu náboženské společnosti jsou společenstvími věřících, která nejsou církvemi („*úmyslně se tak odmítají označovat*“¹⁰) a která je právě proto správné pojmově odlišit. Až na zmíněné rozdíly si jsou však pojmy církev a náboženská společnost rovny. V případě náboženských společností se (na rozdíl od církví) jedná o společenství vyznávající islám, judaismus, buddhismus, hinduismus apod. Na buddhismus (a další podobná náboženství) je třeba nahlížet jako na náboženství

⁶ TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Konfesi právo*. Praha: Leges, 2015. Teoretik, s. 20.

⁷ Pojmenování církví a náboženských společností (ev. náboženských společenství) odpovídá českému právnímu řádu – čl. 16 odst. 2 LZPS i § 3 písm. a) CírZ. Je tak užito i dále v práci vzhledem k zaměření práce na české právní prostředí (a tím jednodušší orientaci) a také univerzálnosti takového pojmenování.

⁸ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Konfesi právo*. Praha: Leges, 2015. Teoretik, s. 26-27.

⁹ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik, s. 26.

¹⁰ VALEŠ, Václav. *Konfesi právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 12.

vysoce specifické, neboť jeho následování je jakousi „životní cestou“. Také je třeba tato náboženství hodnotit jiným měřítkem, jelikož zcela neodpovídají západnímu pohledu na náboženství (i když neucelenému).^{11,12}

Vedle uvedených pojmů je možné se setkat s pojmem *sekta*. Tento pojem, často vykládán pejorativně, označuje „*samostatné náboženské společenství odtržené od oficiálních církví*.“¹³ Takové odtržení nastává v důsledku odlišného pohledu na vyznání, nesouhlasu s dogmaty, odlišného učení nebo obřadu atd., čemuž napomáhá i značná ortodoxie některých společenství. O sektě je snad dokonce negativně možné hovořit jako o „díle antikrista“.¹⁴ V souvislosti s tímto pojmenováním je možné narazit také na pojem *hereze*, který rovněž označuje odtržení se od oficiálního učení, avšak v tomto případě jde spíše o vlastní označení odtržení.

2.3 Normy a jejich původci

Normou se rozumí „závazné pravidlo“.^{15,16} Toto pravidlo stanoví, co má být. Zpravidla se jedná o úpravu lidského chování. Pokud se jedná o normy právní, jde o „*obecně závazná pravidla lidského chování, stanovená nebo uznaná státem (resp. mezinárodním společenstvím států), jejichž porušení stát (resp. státy vytvořené mezinárodní instituce) sankcionují*.“¹⁷ Ostatní normy, které nedisponují těmito rysy, nelze z logiky věci označit za normy právní.

Množství těchto norem, ať psaných či nepsaných, vytváří celky – normativní systémy. Je namístě připomenout, že právo (ve svém normativním pojetí) není jediným normativním systémem, který ve společnosti působí. Pokud se tedy jedná o vztah státu a náboženského práva, nelze toto téma izolovat jen a pouze na právní normy jako součásti právního řádu státu, ale je vhodné rozšířit pozornost právě o tyto další (a mnohem obsáhlejší) normativní systémy, o to důrazněji pak o

¹¹ Buddhismus nemá žádné božstvo. Cílem je dosažení osvobozeného stavu – *nirvány*.

¹² Srov. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 12.

¹³ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2008, s. 718.

¹⁴ Srov. 1J 4:3.

¹⁵ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2008, s. 559.

¹⁶ Normou může být i označení obvyklého stavu. V práci je však tento pojem užit ve svém normativním smyslu.

¹⁷ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 36.

system norem náboženských. V souvislosti s tématem náboženského práva totiž pojmy jako etika a morálka nabývají nepřehlédnutelně významné role¹⁸, jak je dále pojednáno v podkapitole „Náboženské právo“. Díky tomu je možné se v některých případech kolize dostat do sporu etika (zde jako množina zahrnující morálku) versus právo¹⁹, kdy ono jediné objektivně správné řešení neexistuje (nemusí být nutně etické to, co je po právu správné). Nejinak tomu bude v případě pohledu na tyto systémy v jiných zemích, čemuž se není možné (vzhledem ke způsobu života a historii nebo i vlastní přirozenosti) divit. Pojem norem je tedy spojen s mnohem většími celky, a to morálkou a etikou. Stejně jako u náboženství, ani zde, ve snaze detailního vymezení těchto pojmů, není spatřován cíl této práce, nicméně je rovněž není správné opomenout. Právě zde je totiž v případě vztahu státu a náboženského práva jeden z opěrných bodů předmětné problematiky a kolize.

V případě zkoumání vztahu, i vůči tématu práce, je třeba tyto normy rozdělit podle jejich původce (světské nebo náboženské autority) a adresáta. Toto dělení nepostačí k celkovému popsání vztahu státu a náboženského práva, neboť tento vztah pouze normami vymezen není a ani všechny tyto třídy neobsahují jen a pouze normy. Předmětné třídy je možné označit jako světské právo, konfesní právo a normativní právní smlouvy jako kategorie na rozmezí, dále pak právo církevní spolu s právem náboženských společností. V tomto případě je správné upozornit na již výše zmíněné celky etiky a morálky, které nejsou záměrně tvořeny těmito původci, ale v každé ze zmíněných tříd se vyskytují také.

2.3.1 Světské právo

Právem světským se rozumí právo tvořené světskými autoritami²⁰ adresované světskému společenství.²¹ V tom je možné spatřovat hlavní rozdíl mezi právem světským a právem „nesvětským“. V práci bude dále užíváno označení tohoto práva jako světského (vzhledem k větší jednoznačnosti tohoto pojmu).

Jak už bylo uvedeno výše, právní normy světského práva jsou stanoveny nebo uznány státem, přičemž se vyznačují rysy, které z uvedené definice právních

¹⁸ Tím není dotčena důležitost etiky a morálky ve „světském“ prostředí.

¹⁹ Právo v normativním pojetí jako způsob regulace chování.

²⁰ Tyto světské autority disponují veřejnou mocí, právem vnutit něco druhému.

²¹ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik, s. 25.

norem vyplývají: obecností, závazností, formální určitostí (stanovení nebo uznání státem) a vynutitelností (možností sankcionovat jejich porušení). Tyto rysy budou důležité při následném popisu norem dalších.

Do práva světského lze zahrnout všechny poznatky k právu ve smyslu teorie práva pozitivního a přirozeného. V takovém smyslu je dále možné hovořit o problematice pramenů práva, vzniku takového práva, závazností psaného a nepsaného práva, vnitrostátního a mezinárodního světského práva apod. Potíže při rozeznávání přichází v případě, kdy světskou autoritou tvořící právo je současně autorita náboženská²², jelikož adresát takového práva nemusí být v tomto případě přesně určen. Z laického pohledu takový problém nastává u práva muslimských zemí, kde všechno právo může působit náboženským původem, pravý původ některých norem je ale zcela prostý – světský.

2.3.2 Konfesní právo

Konfesním právem je právo tvořené státem (případně společenstvím států) čili světskou autoritou, které je adresováno náboženským společenstvím.²³ Na takovém právu se tato společenství mohou (např. pomocí normativních smluv) nebo nemohou podílet, i proto je zde podle původce označeno konfesní právo za kategorii „na rozmezí“. S přihlédnutím k rozdílnostem mezi jednotlivými státy, především různých světových kontinentů, je nadmíru jasné, že konfesní právo je v různých částech světa rozdílné a tvoří také jakýsi obraz státu. Učebnicovým příkladem je rozdílnost právních kultur, kdy každá k právu přistupuje vlastním způsobem.

Konfesní právo je vzhledem k tématu práce pojmem velice důležitým, neboť samotné právo zde obsahuje normy, které zasahují do práv členů různých náboženských společenství, kde tyto normy upravují individuální a kolektivní náboženskou svobodu těchto členů. Dále upravují normy konfesního práva také právní postavení těchto společenství jako celků.²⁴ Z toho vyplývá i představa takového vztahu státu a náboženských společenství spolu s právem těchto

²² V tomto případě má náboženská autorita též schopnost vnutit něco druhému, disponuje však mocí světskou i duchovní.

²³ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Konfesní právo*. Praha: Leges, 2015. Teoretik, s. 19.

²⁴ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Konfesní právo*. Praha: Leges, 2015. Teoretik, s. 19.

společností. Stejně jako právo světské je možné konfesní právo produkovat na vnitrostátní i mezinárodní (opět pomocí normativních smluv) úrovni.

2.3.3 Normativní právní smlouvy

Normativní právní smlouvy jsou smlouvami, které obsahují právní normy. Jak už název napovídá, tyto smlouvy mají normativní charakter a jako smlouvy vznikají na základě konsenzu. Zmínění těchto smluv je důležité především k uvědomění si, že právo nemusí vznikat pouze autoritativní činností jednoho původce. Dále jsou pak tyto smlouvy přijatelnější náhradou nepřátelského řešení rozporů. Jedná se o hlavní pramen mezinárodního práva, kdy původcem takových smluv jsou především mezinárodněprávní subjekty, jak o nich bylo krátce pojednáno výše. Z hlediska tématu práce je podstatné především dělení těchto smluv podle smluvních stran, jedná se o smlouvy uzavírané mezi světskými autoritami navzájem²⁵ a světskými autoritami s autoritami náboženskými. V těchto případech se jedná především o konkordátní smlouvy spolu s méně častými mody *vivendi*. Normativní právní smlouvy je samozřejmě možné i uzavírat mezi náboženskými autoritami.²⁶

Konkordátní právo je unikátem, a to především díky mezinárodní subjektivitě Svatého stolce.²⁷ Typickým představitelem tohoto odvětví je konkordát, smlouva mezi Svatým stolicem a státem. Za celou dobu existence konkordátů se tyto smlouvy různě označovaly jako *pactum*, *tractatus*, *promissio*, *pax*, *conventio*, *concordia*, *indultum*, *compositio*, *accord*, dnes je nejčastějším názvem *smlouva* nebo *dohoda*.²⁸ I přes různá pojmenování sleduje obsah konkordátů podobný cíl. Zpravidla se jedná o vzájemné uznání smluvních stran jako subjektů mezinárodního práva a dále garantuje různá individuální nebo kolektivní náboženská práva, může například obsahovat různá ujednání o majetku

²⁵ Zde je vhodné uvedení smluv s přesahem do náboženských témat, např. základních lidských práv a svobod v oblasti náboženství.

²⁶ Práva a povinnosti lze upravovat smlouvou i na vnitrostátní úrovni (např. dohodou o duchovní službě ve vězeňství.)

²⁷ Svatý stolec je též nazývaný „Apoštolský“ nebo „Svatá stolice“.

²⁸ Srov. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 229.

nebo podpoře.²⁹ Z hlediska předmětu může konkordát upravovat celou řadu témat, kdy je při komplexní úpravě většiny témat nazýván konkordátem celostním, jenž upravuje *res mixti fori*, v případě užšího zaměření je nazýván konkordátem dílčím.³⁰ Z hlediska formálního se konkordát od klasických mezinárodních smluv příliš neliší, ostatně na jednoduché formě preambule–text–závěr už není, co by ji zdokonalilo.

Přesto si s sebou konkordát nese některé specifické rysy: namísto státu je smluvní stranou Svatý stolec, jedná se o bilaterální smlouvu, týká se katolických obyvatel jednoho státu a případné spory o výklad textu řeší zpravidla smíšená komise.³¹

Modus vivendi je rovněž řazen do práva konkordátního, není však konkordátem v pravém slova smyslu a rovněž není tak častý v užívání. Jedná se o zatímní smlouvu, která by měla v pozdější době vyústit v podobě podpisu konkordátu. Upravuje zpravidla obdobná témata, tedy nastavení individuálních a kolektivních náboženských práv a svobod, uznání apod., kdy tento stav spíše deklaruje.

2.3.4 Církevní právo a právo náboženských společností

Jedná se o právo tvořící jakýsi protipól právu světskému, a to právě díky původci, jímž je náboženská autorita. Problém ostatně nenastává v hledání této náboženské autority, ale především v otázce odchýlení se od práva³² (které je mnohdy tisíce let staré) náboženské autority nejvyšší – Boha. V této podkapitole je však za církevní právo a právo náboženských společností označeno právo tvořené člověkem v pozici náboženské autority.³³ Opět je zde právo rozebíráno jako právo objektivní.

²⁹ Srov. např. *Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů*. In: KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*. Přeložila Terezie EISNEROVÁ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2017, s. 291-297.

³⁰ Srov. HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 324-325.

³¹ Srov. HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 325.

³² Zde například vychází problematika výkladu norem v islámském právu a různé názory na toto odchýlení se od původních textů a interpretaci celkově.

³³ Právo lidské, jak je o něm blíže pojednáno v kapitole věnující se pramenům náboženského práva.

Jak vyplývá z výše uvedeného, církev (a tudíž církevní právo) je spojena s křesťanským náboženstvím, náboženské společnosti a jejich právo s náboženstvími jinými. Ačkoli se stále jedná o právo s původem v náboženské autoritě, obsahuje celou řadu zvláštností. Je proto důležité tyto dvě skupiny rozlišit, jelikož jsou různě systematicky uspořádány, fungují jiným způsobem a rozdělení usnadní orientaci v tématu. Rovněž právní prameny těchto skupin jsou různého druhu. Tyto rozdíly jsou nejpatrnější v případě náboženských společností, které jsou spojeny s velkým množstvím více či méně odlišných náboženství.

I přes rozlišení dvou skupin práva pocházejícího od náboženské autority, dokonce ani samotné církevní právo není celosvětově jednotné, a to i díky mnohosti křesťanských církví. Díky tomu je možné rozlišovat církevní právo katolické, pravoslavné a evangelické.³⁴ Přestože jsou všechny tyto církve křesťanské, rozdíly mezi nimi zanedbatelné nejsou. Pro jednoduchý příklad lze zmínit rozdílné nejvyšší představitele těchto náboženských společenství. Nejinak tomu je u náboženských společností, u kterých je mnohost taktéž nepřehlédnutelná.³⁵

K právu církevnímu má velice blízko pojem kanonické právo, kterým je církevní právo katolické církve. Není tak ale užíváno výlučně, užívá se i v případě pravoslavných církví, starobylých orientálních církví nebo církví anglikánských.³⁶

Souhrnně se k pojmu kanonického práva vyjadřuje prof. Hrdina, který kanonickým právem rozumí „*normativní systém sui generis, obsahující normy práva božského i práva ryze církevního, který je sankcionován autoritou katolické církve, jehož předmětem jsou vztahy vznikající mezi jednotlivými subjekty v souvislosti s životem církve a jehož cílem je napomáhat realizaci poslání církve ve světě.*“³⁷ O právu božském bude pojednáno dále.

³⁴ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik, s. 29.

³⁵ V islámu je rozdílnost přítomna taktéž. Je možné ji zmínit v souvislosti s islámskými větvemi – sunnity, ší'ity, sektou cháridža a dalšími.

³⁶ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik, s. 28.

³⁷ Srov. HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 63.

2.4 Náboženské právo

Ačkoli je možné pojem *náboženského práva* podřadit pod předchozí podkapitolu, je pojmem natolik důležitým, aby o něm bylo pojednáno zvláště. Zaprvé je nutno k roli lidských původců práva přiřadit původce nadpřirozeného (Boha), aby bylo možné nahlížet na náboženské právo jako celek. Obsahuje tak právo církevní i právo náboženských společností. Toto náboženské právo je proto spjato s náboženským společenstvím, kterého je nedílnou součástí. Je nutno zde uvést i některá specifika.

Jelikož je náboženství nerozlučně spjato s vnitřním stavem jedince (víra je ze své podstaty individuální záležitostí), nelze náboženské právo omezit a vztahovat jen na vnější projevy vůle. Tyto vnější projevy vůle jsou směřovány jak k uctívanému nebo náboženskému společenství, stejně tak ale i k ostatním.³⁸ Naopak vnitřní stav je tím nejdůležitějším.³⁹ Náboženství velice široce rozšiřuje právo o etiku a morálku, což dává členům náboženských společenství (mnohdy i s přesahem mezi ateisty) nejen povinnost „slepě“ následovat své stanovené normy, ale naplňovat ideální řád i vnitřním přičiněním, a to dobrovolně. Na to často může navázat odpuštění (spása), které závisí právě na tomto vnitřním stavu.

Náboženské právo má specifikum i v některých právních pramenech, které nejsou, např. v případě Bible nebo Koránu, pouze soubory norem, ale jedná se i o soubory příběhů.

Vedle subjektivního pojetí náboženského práva⁴⁰ je stále třeba na náboženské právo hledět jako na normativní systém. Tento normativní systém sestává z norem, které lze označit v širším smyslu jako normy právní, ve však výlučně. Ve skutečnosti mají normy náboženského práva s normami práva světského mnoho společného. Pro příklad zde užijí specifické rysy už zmíněné v této práci v podkapitole „Normy a jejich původci“.

³⁸ Náboženské právo tak vedle výlučně náboženských otázek (např. organizace církve) upravuje i otázky nenáboženské povahy (např. procesní řízení), nebo také přejímá normy ze světského práva.

³⁹ Proto se při garanci náboženských práv hovoří v první řadě o svobodě vyznání a svědomí, jak bude pojednáno dále.

⁴⁰ Svoboda vyznání a další práva, která jsou zaručená právem objektivním – individuální a kolektivní náboženské svobody.

- Závaznost – Normy náboženského práva jsou závazná pravidla chování upravující práva a povinnosti.⁴¹
- Formální určitost – Normy náboženského práva jsou obsaženy ve formálních pramenech. To neplatí v případě práva nepsaného.
- Obecnost – Normy náboženského práva jsou obecné z hlediska jejich adresátů a předmětů.
- Vynutitelnost – Stanoví možnost vynucení primární povinnosti, ale i povinnosti sekundární (sankce).

Zde je třeba zmínit, že sankce nejsou obsaženy ve všech normách náboženského ani světského práva, tudíž nenaplňují onu trichotomickou strukturu hypotéza–dispozice–sankce. Imperfektnost ovšem není na újmu závaznosti takových norem.

Sankce náboženského práva nesou oproti sankcím světského práva jisté specifikum, často totiž zasahují i do duchovní sféry. Taková skutečnost může vyústit v přesvědčení věřících, že provinit se proti právu svého náboženství je mnohem závažnější než se provinit po právu světském. Takové přesvědčení je zcela pochopitelné, jelikož některé sankce působí i na onom světě.

„Ale kdo by se rouhal proti Duchu svatému, nemá odpuštění na věky, ale hoden jest věčného odsouzení.“ Mk 3:29.

nebo

„[...] budou zabiti anebo ukřižováni či budou jim useknuty jejich pravé ruce a levé nohy anebo budou ze země vyhnáni. A těm dostane se hanby na tomto světě, zatímco na onom světě je očekává trest nesmírný“ Korán 5:33.

V návaznosti je ale nutno uvést, že i zde, stejně jako v právu světském, je možné odpuštění. Stejně tomu je možné v případě změny kvalifikace viny a

⁴¹ Ne všechny normy náboženského práva jsou normami závaznými. CIC na mnoha místech hovoří „pouze“ o doporučení – Srov. např. CIC, kán. 918.

zmírnění trestu.⁴² To neplatí v případě výše uvedeného evangelia sv. Marka, neboť se jedná o výjimku k předchozímu Mk 3:28.

„kromě těch, kteří se kajícně obrátí, dříve než nad nimi získáte moc. A vězte, že Bůh je odpouštějící, slitovný.“ Korán 5:34.

K možnosti uložení sankce se váže potřeba soudce, který sankci uloží (pokud jím není samotný Bůh). Vzhledem k rozšířenosti náboženství po celém světě nejspíše není možné zajistit přítomnost takových soudců u všech případů provinění se proti náboženskému právu. K takovému problému přispívá i téměř výlučná osobní působnost náboženského práva, protože víru si každý člen náboženského společenství nese s sebou. Z toho vyplývá především důraz na osobní zodpovědnost a svědomí, případně už výše zmíněnou etiku a morálku. To ovšem zcela nevyklučuje působnost místní, kdy i normy náboženského práva mohou být tímto způsobem omezeny.

Náboženské normy budou dále rozebírány v dalších kapitolách, přičemž řešení dalších otázek, které se týkají vzniku, původu, formy atd., by zde nebylo účelné.

3 Historický vývoj a vliv

Vztah státu a náboženského práva není pouze tématem současným, ale má dlouhou historii a nesporně se toto téma zapsalo do lidských dějin. I dějinné události současného stavu ovlivňují, a proto je nutné věnovat se jim. Stejně jako v předchozí kapitole, je nutné se přizpůsobit dalšímu směřování práce a kapitolu uvést stručně s ohledem na mnohost informací, které historie nabízí. Proto jsou dále uvedeny pouze vybrané události, které jsou i tak zestručněny.⁴³

⁴² Srov. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Šesté, opravené vydání. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 133.

⁴³ Za zmínku také stojí, že na nejstarší náboženské dějiny je třeba nahlížet objektivem absolutní pravdy. Pokud by v budoucnu byly prokázány jakékoli nesrovnalosti, lze stále tyto dějiny brát jako úzus, který zde existuje, alespoň v případě křesťanství, bezmála 2000 let.

V první části kapitoly jsou dějinné události popsány obecněji v širším evropském měřítku jako vyvíjejícím se celku. Část druhá je velice obecně zaměřena na islám, jehož význam je i v evropských dějinách neopomenutelný, vyvíjel se ale v jiném prostředí.

3.1 Doba předstátní

V době prvních společností neexistovaly státy ani náboženské právo. Rody, později kmeny, byly řízeny podle pravidel matriarchátu, později patriarchátu, ještě v pozdější době přichází do řízení těchto skupin starší nebo rada starších.⁴⁴ Stejně lze uvažovat o rané formě náboženství, kdy nadpřirozenu mohly být dávány za vinu např. přírodní katastrofy, které v té době nebyly vysvětlitelné jinak. V době, kdy přichází do popředí společností vládci (králové), je už možné uvažovat o společnosti jako státní. Existovala už raná forma státní moci.

3.2 Doba starověkých civilizací

Jedná se o období před rokem 3000 př. n. l., ve kterém začaly vznikat východní samovlády (orientální despotie) jako nejstarší státy v lidských dějinách. Jednalo o otrokářské státy, které byly v některých odvětvích (zavlažování, lékařství) velice pokrokové. V takových státech byla moc krále zbožštěna⁴⁵, což zakládalo skutečnost, že zbožštěná moc královi poskytovala neomezenou světskou moc a díky zbožštění vystupoval jako jeden z bohů, tudíž i moc duchovní, která tak od moci světské oddělena nebyla. To platilo především ve starém Egyptě, kde pozůstatky takové neomezené moci můžeme vidět i dnes.

Ve starověké Mezopotámii ale král bohem nebyl. Vystupoval spíše jako boží posel, který vůli bohů zprostředkovane vykládal. Ani toto „nižší“ postavení krále v důsledku jeho duchovní moc rovněž příliš neomezovalo. Zajímavostí jistě je, že se už v 6. století př. n. l. objevila myšlenka odluky náboženství od státu, kdy

⁴⁴ Srov. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin)*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 18-20.

⁴⁵ Srov. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin)*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 23-24.

se vládce Nabonid vzdal svého velekněžství nejvyššího boha Marduka a vyvolal tak vůči sobě nespokojenou reakci Mardukova kněžstva.⁴⁶

3.3 Řím

Řím (až do svého rozdělení) se rovněž řadí do starověkých civilizací, avšak vzhledem k době jeho existence, území i vlivu *pro futuro* je zde oddělen. Starověký Řím je odpovědný za rozmach křesťanství, a proto je také důležitý pro téma vztahu státu a náboženského práva. Jistě by bylo namístě věnovat se i starověkému Řecku, jehož přínos byl především v oblasti chápání státu, jeho filosofie a překladech pradávných náboženských textů. Problematika Říma však pro tuto kapitolu postačí.

3.3.1 Doba předkřesťanská

Starověký Řím byl spjat s polyteistickým náboženstvím, které bylo silně ovlivněno náboženstvími řeckými a etruskými. Představiteli byli pontifikové v čele s králem, kteří bděli nad dodržováním světských i náboženských norem. Pontifikové si znalost práva střežili, a proto jen oni mohli veškeré právo sami interpretovat. To platilo stejně tak pro právo náboženské, jehož znalost si tyto kněží taktéž velmi ochraňovali.⁴⁷

Specifickým příkladem je trestní právo Říma v době královské, kdy se na trestné činy nahlíželo jako na porušení smlouvy mezi lidmi a bohy – *pax deorum*, kdy způsob nápravy tohoto porušení spočíval v potrestání pachatele.⁴⁸ Pochopitelně se ne všechny trestné činy napravovaly tímto „civilizovanějším“ způsobem, běžná byla i krevní msta.⁴⁹ Výkonu kněžských funkcí se ale nevěnovali pouze pontifikové, nýbrž i další kněžské sbory. Po přechodu k římské republice nastupují místo krále

⁴⁶ Srov. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 18.

⁴⁷ Srov. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice, s. 16.

⁴⁸ Srov. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice, s. 319.

⁴⁹ V tomto případě lze samozřejmě diskutovat, jaký význam krevní msta měla a má.

konzulové, tudíž i náboženských funkcí se nově ujímá *rex sacrorum* a později *pontifex maximus*.⁵⁰

Římané byli na své náboženství, stejně jako na své právo, náležitě hrdí. Důkazem toho může být řečník a filosof z období římské republiky Marcus Tullius Cicero (106-43 př. n. l.), jenž v druhé knize svého spisu *De natura deorum* poznamenává: „*A pokud chceme srovnávat naše národní charakteristiky (věci) s národy cizími, zjistíme, že zatímco ve všech ostatních ohledech jsme pouze rovnocenní nebo dokonce horší k ostatním, v oblasti náboženství, úcty k bohům, jsme daleko lepší.*“⁵¹

Po éře římské republiky přichází principát v čele s císařem Octavianem „Augustem“. V té době už Řím ovládá téměř celé území Středomoří, přičemž Augustus toto území ještě rozšiřuje o Egypt.

3.3.2 Křesťanské interludium

Původ křesťanství je možné najít ve starověké Palestině. Zde působí kazatel Ježíš z Nazaretu. Díky svým činům si Ježíš utvořil skupinu učedníků, z nichž ustanovil dvanáct apoštolů.⁵² Učenci postupně poznávali v Ježíšovi Mesiáše.⁵³ I přes historické neshody těchto dob, které byly nebo teprve budou objeveny, je možné s jistotou říci, že existovalo spojení křesťanství a judaismu na samém počátku křesťanské existence. Ježíšův známý příběh pokračuje k roku 30 n. l., kdy byl pro rozpory s židovskými autoritami vydán Římanům a ukřižován. Následně byl Ježíš třetího dne vzkříšen, setkal se s učedníky a vystoupil na nebesa.⁵⁴

Apoštolové následně získávali další příznivce, čímž se obec věřících stále více rozrůstá a definitivně vzniká nová církev, odloučená od judaismu, v jejíž čele

⁵⁰ Srov. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice, s. 322-323.

⁵¹ „*Et si conferre volumus nostra cum externis, ceteris rebus aut pares aut etiam inferiores reperiemur, religione id est cultu deorum multo superiores.*“ CICERO, Marcus Tullius a Harris RACKHAM, WARMINGTON, Eric Herbert, ed. *De natura deorum; Academica*. 5. vyd. Londýn: Harward University Press, 1972. In: Archive.org [online] 2008 [cit. 2023-02-14], II, 3, 8, s. 130 a 131.

⁵² „*I ustanovil jich dvanácte, aby s ním byli, a aby je poslal kázati,*“ Mk 3:14.

⁵³ „*I odpověděv Šimon Petr, řekl: Ty jsi Kristus, ten Syn Boha živého*“ Mt 16:16.

⁵⁴ Srov. Mt 28:1-20.

stojí římský biskup, nástupce Šimona Petra.⁵⁵ Křesťanství se následně dále rozšiřovalo a následovníci se čím dál více objevují v různých provinciích Říma.

3.3.3 Pronásledování křesťanů

Jak už bylo uvedeno výše, Římané byli hrdí především na své náboženství (i když byli někteří bohové přejatí) a na své právo. Takový přístup předjímá, že rozšiřující se křesťanství nebude přijímáno bez sebemenších problémů, a to i v tolerantním Římě. Řím v počátcích nejspíše ani nerozděloval křesťanskou a židovskou komunitu, jak dokládá o císaři Claudiovi Suetonius ve svých *Životopisech dvanácti císařů*: „Židy vypudil z Říma, protože tam z podněcování Chréstova vytrvale tropili nepokoje.“⁵⁶ V dobových souvislostech (Claudius byl císařem v letech 10 př. n. l. až 54 n. l., což odpovídá době Ježíšova působení a skonu) mohla být taková událost sporem židů a křesťanů o Ježíše Krista.⁵⁷

V římské společnosti a právu měla obrovskou váhu tradice – *traditio*. Takový pohled pocházel z úcty ke svým předkům a jejich odkazu následníkům.⁵⁸ Nechť ke změnám se pochopitelně promítla i do témat náboženství a práva.

Zajímavou skutečností je, že prvními odpůrci a pronásledovateli křesťanů nebyly státní autority⁵⁹, ale jejich sousedé. Odpor ke křesťanům podnítil i sám císař Nero, když na křesťany svedl vinu za zničující požár Říma. Ještě větší intenzity nabývá pronásledování křesťanů za vlády císaře Domitiana mezi lety 81 až 96.⁶⁰ V tomto případě vznikala problém i z titulu, kterým se nechával císař nazývat –

⁵⁵ „I jáť pravím tobě, že jsi ty Petr, a na též skále vzdělám církev svou, a brány pekelné nepřemohou jí.“ Mt 16:18.

⁵⁶ SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů spolu se zlomky spisu O významných literátech*. 3. vyd., Ve Svobodě 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. Antická knihovna (Svoboda), kniha pátá, Božský Claudius, s. 261-262.

⁵⁷ Srov. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 21.

⁵⁸ Srov. ČERNÝ, Miroslav. Význam tradice v římském právu v kontextu moderních kodifikací. In: STLOUKALOVÁ, Kamila, ed. *Soudobé reflexe římského práva: římské právo v moderních kodifikacích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015, část I., s. 13-14.

⁵⁹ Důvodů pro pronásledování křesťanů (ale i příslušníků jiných náboženských společenství) bylo v lidských dějinách mnoho. Asi za nejčastější lze zmínit strach z moci početného společenství, nesouhlas s odlišnostmi nebo touha po majetku pronásledovaných věřících.

⁶⁰ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 34-36.

dominus et deus.⁶¹ Jelikož byl jedním z mnoha římských bohů, nemohl být uctíván křesťany věřícími v Boha jediného.⁶²

Býti křesťanem se stává trestným činem za vlády císaře Traiana mezi lety 98 až 117, jež nařizuje odsouzení nepoddajných křesťanů, kteří ani po výzvě neodstoupili od své víry. V průběhu dalších let se přístup ke křesťanům nesl v podobném duchu. Císař Septimus Severus dokonce zakazuje konvertitům vrátit se k původnímu náboženství, což ještě více tento „hon na křesťany a židy“ podporovalo. Docházelo také k náboženským rozkolům v rodinách. Stále se však počet křesťanů zvyšoval, a to paradoxně i v nejvyšších kruzích.⁶³

Spolu s císařem Diocletianem přichází dominát, kdy se pronásledování křesťanů vrací po tolerantní vládě císaře Galliena. Nyní se však projevuje snad nejvíce⁶⁴, především ve východní části impéria.⁶⁵

Navzdory dlouholetému pronásledování křesťané nevyvolali žádné povstání proti státu, „*kteřé by nepochybně ve více christianizovaných východních provinciích v blízkosti neklidného perského souseda způsobilo impériu minimálně závažné problémy.*“⁶⁶

3.3.4 Křesťanství na vrcholu

Zlom nastává v roce 311, ve kterém císař Galerius vydává edikt ukončující pronásledování křesťanů a ukládající křesťanům povinnost modlit se za říši a císaře, zatímco na východě pronásledování křesťanů stále pokračovalo.⁶⁷

⁶¹ Pán a Bůh.

⁶² Srov. ČERNÝ, Miroslav. Křesťanství – Hereze – Římské právo. In: KNOLL, Vilém, ed. *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 23.

⁶³ Srov. ČERNÝ, Miroslav. Křesťanství – Hereze – Římské právo. In: KNOLL, Vilém, ed. *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 23-24.

⁶⁴ Dobovou zábavou vedle gladiátorských her bylo také pozorování skonu nepoddajných křesťanů v souboji (spíše popravě) s dravými zvířaty. Utrpení křesťanů zobrazují i fresky v kostele Santo Stefano Rotondo al Celio, na kterých je vyobrazeno 34 detailních výjevů mučení křesťanů. Takové způsoby smrti obohatily křesťanské učení o mnoho nových mučedníků.

⁶⁵ Srov. ČERNÝ, Miroslav. Křesťanství – Hereze – Římské právo. In: KNOLL, Vilém, ed. *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 26-27.

⁶⁶ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 23.

⁶⁷ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 52-53.

Opravdovou a vážnou změnou byla vláda Konstantina Velikého, za které došlo k zrovnoprávnění křesťanství s římským náboženstvím Ediktem milánským a do římského práva se později promítly některé křesťanské zásady: „*zákazy vražd dětí, zrušení zákazu celibátu, větší uznání významu rodiny, ochrana otroků před bezdůvodnou šikanou majitelů a zavedení neděle jako dne pracovního klidu.*“⁶⁸ Rovněž bylo umožněno biskupům rozhodovat některé spory.⁶⁹ Toto rozhodování spočívalo v možnosti přestupu stran soukromoprávního sporu od soudu civilního před soud církevní. Biskup poté rozhodoval podle římského práva s přihlédnutím ke křesťanskému učení a vysokým morálním zásadám.⁷⁰

Nakonec dosáhlo křesťanství pozice státního náboženství Říma, což zakotvoval edikt císaře Theodosia I. Ostatní náboženství, a to včetně náboženství původního a protěžovaného – římského polyteistického, byla pouze tolerována.⁷¹ Za uplynulých 300 let se tak stal zajímavý obrat, kdy křesťanství vystoupalo na pomyslný vrchol náboženství v už rozvinutém císařství. Takový stav pomohl církvi ve svém dalším působení, jelikož mohla stavět na velmi silném císařském základu.

3.4 Zápasy mezi světskou a duchovní mocí

Ještě v době Theodosia I. byl císař součástí církve, do jejíž činnosti (například prostřednictvím zásahů do ustanovování biskupů) zasahoval, a tak stál *de facto* v čele. Oproti tomu ale podstoupil pokání, čímž vyznal svou hříšnost a tím fakticky přiznal potřebu nadřazené církevní moci v mravních otázkách.⁷²

Výrazným zásahům státu do vnitřních záležitostí církve a z toho plynoucích otázek poměru státu a církve (a jejího práva) se věnovala řada církevních otců. Takové zásahy samozřejmě vyvolávaly církevní nevoli, přičemž nastávala situace, kdy církve (v té době už velmi početné společenství) postupem času začala uvažovat o své autonomii. Té se věnoval i papež Gelasius I. ve svém dopisu východořímskému císaři Anastasiovi I., ve kterém se snažil ospravedlnit církevní

⁶⁸ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 23.

⁶⁹ *Episcopalis audientia*.

⁷⁰ Srov. ČERNÝ, Miroslav. Křesťanství – Hereze – Římské právo. In: KNOLL, Vilém, ed. *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2017*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007-, s. 46-47.

⁷¹ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 91-92.

⁷² Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 94.

autonomii pomocí učení teorie dvou na sobě nezávislých mocí, kde je církev vázána právem státu, panovník je ale v náboženských otázkách podřízen církvi. Vedle této dualistické teorie v té době rezonoval i boj proti herezím.⁷³

Opačným trendem od západořímské říše se ubírala říše východořímská. Zde přetrvával tzv. *caesaropapismus*, spojení osoby císaře a zástupce Boha na zemi. Tato moc se samozřejmě projevovala ve světském i duchovním vládnutí. Typickým příkladem byly zásahy do rozhodování církevních soudů nebo vyhlašování nomokánonů císařem.⁷⁴

Oproti východu procházel Apeninský poloostrov po zániku západořímské říše celou řadou změn. O to se zapříčinilo především stěhování národů a vojenské výpady germánských kmenů. Boje mezi Ostrogóty, Byzancí, Langobardy a Franskou říší, všechny události ovlivňovaly vztahy státu a církve.

I přes úpadek církevních hodnot křesťanství velice pomohla christianizace Franků, která byla zpočátku nepříliš úspěšná, v 8. století ale dosáhl stát s církví velice blízkých vazeb.⁷⁵

3.4.1 Rovnocenný papež

Franská říše se nezasloužila pouze o rozšíření křesťanské víry ve svých řadách, ale pomohla vzniku papežského státu. Vývoj došel do situace, kdy Itálii, včetně části území Byzance, okupují Langobardi, kteří se snaží území sjednotit a vytvořit jednotnou národní církev. Langobardi sice papeže několikrát podpořili, pro vytvoření silného státu však potřebovali nad církví kontrolu, přičemž sama církev se zbavovala své závislosti na Byzanci. To dohnalo papeže Štěpána II. k požádání franského krále Pipina III. Krátkého o ochranu. Pipin nakonec papeže podpořil a vítězných výpravách daroval papeži dobyté území *Pipinovou donací*. Díky nově získanému území vzniká papežský stát – *Patrimonium sancti Petri*.⁷⁶ Existence nově vzniklého papežského státu se dále datuje až do roku 1870, což bude zmíněno

⁷³ Srov. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 24-25.

⁷⁴ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 102-104.

⁷⁵ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 111-114.

⁷⁶ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 117-118.

později. Papež v tomto státu nevykonával jen duchovní moc, ale i světskou vládu jako panovník. To bylo umožněno tím, že se papež o vznik tohoto státu zasloužil a zároveň byl zde nejvyšší autoritou.

Vláda velkého franského panovníka Karla I. Velikého – vládce z Boží milosti, se ve vztahu k církvi podobala dřívějším dobám. Církev sice měla celou řadu výsad a královskou ochranu včetně autority v duchovních záležitostech, v oblastech správy a politiky však Karel Veliký trval na své nadřazenosti, dokonce se považoval za hlavu křesťanské společnosti.⁷⁷ Tomu svědčila i jeho císařská korunovace roku 800, což ještě více umocnilo jeho spojení s církví, jelikož císařská koruna pocházela od Boha.

V devátém století n. l. si moc papeže stále více upevňuje své nadřazené místo ke světské moci panovníka. Tomu napomáhalo (především za pontifikátu Mikuláše I.) přesvědčení, že papež je jako následovník apoštola Petra odpovědný pouze Bohu.⁷⁸ Jelikož je v dobovém přesvědčení Bůh nejvyšší autoritou, stojí tak papež v čele celé církve a je ve své moci nadřazen i světským panovníkům.⁷⁹

Následuje 10. století, temné století papežství.⁸⁰ V té době se za jedno století vystřídal 30 papežů a papežský úřad zažil značný úpadek. To bylo zapříčiněno i zásahy tehdejší aristokracie do činnosti Svatého stolce. Stejně tak byly pro toto období také časté ústupky mocným rodům, dosazování vlastních biskupů a využívání je k podpoře své vlády.⁸¹

O konci tohoto období lze hovořit v době vlády císaře Jindřicha II., jenž se snažil s papežem z mnoha důvodů spolupracovat. Spolupráce Jindřicha II. a papeže se projevila hlavně v tvorbě společných zákonů, které zakazovaly korupční jmenování kleriků do církevních úřadů nebo zcizování církevního majetku.⁸²

⁷⁷ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 120 a 129.

⁷⁸ Srov. už zmíněné evangelium Mt 16:18.

⁷⁹ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 132.

⁸⁰ *Saeculum obscurum*.

⁸¹ Srov. LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vydání čtvrté. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 72-74.

⁸² Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 212.

3.4.2 Boje o investituru

Problémům předcházela vláda papeže Řehoře VI., kdy v souvislosti s jeho jmenováním rezonovala otázka simonie (svatokupectví), v té době velice aktuální. Řehoř z toho důvodu rezignoval, čehož využil Jindřich III., dosadivší si hned čtyři po sobě jdoucí papeže. Takový postup samozřejmě císaři poskytnul i kontrolu nad mocí duchovní. Po smrti Jindřicha III. situace zůstává klidná až do dekretu *In nomine Domini* papeže Mikuláše II., který ustanovil volbu papeže kardinály. Stav ještě umocnila bula *Dictatus papae* vydaná Řehořem VII. To ještě více posilovalo postavení papeže vůči světským panovníkům a světské moci.⁸³

Po dalších bojích bylo dosaženo kompromisu Wormským konkordátem v roce 1122. Panovník Jindřich V. se vzdával investitury biskupů⁸⁴ a rovněž slíbil, že se dalších takových zásahů zdrží. Na oplátku byla císaři umožněna účast u některých voleb.⁸⁵ Dlouhodobé napětí se tak uvolnilo a církve dosáhla dalšího milníku na cestě za svou nezávislostí na státu.

V otázce vzdělanosti v oblasti práva se ve středověku opět promítá současné rozdělení světského a církevního práva, dále pak recepce práva římského.⁸⁶ Tyto dva velké systémy, ať už se ovlivňovaly v jakékoli míře, byly do značné míry oddělené, a to především díky antipatii církve k právu římskému.

To dokládá i papežská konstituce *Super speculam* z roku 1219, která zakazovala studium římského práva klerikům v Paříži. Záměrem této konstituce nejspíše bylo posílit úlohu církevního práva v Paříži, jednom z center středověké

⁸³ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 215-216.

⁸⁴ Na vzdání se investitury navazuje následná potřeba úpravy investitury berlou a prstenem církevním právem. Ostatně tato problematika není pouze historickým tématem, problematika odívání je aktuální dodnes a může být užitečným argumentem při obhajobě osobních postojů. To samotné je samostatným obsáhlým tématem. Srov. dále ČERNÝ, Miroslav. Prsten a berla jako součást oděvu a jako atributy církevní moci. In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Oděv v právu: (sborník z kolokvia pořádaného Katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty MU, The European Society for History of Law a Moravským zemským archivem v Brně)*. Ostrava: Key Publishing, 2013, s. 113-123.

⁸⁵ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 219-220.

⁸⁶ Tomu se jednalo zejména po znovuoobjevení práva z dob císaře Justiniána. Oborem se zabývalo mnoho glosátorů a komentátorů.

vzdělanosti.⁸⁷ Naproti tomu pro univerzální a opravdovou vzdělanost v oblasti práva bylo dobré ovládat oba tyto systémy.⁸⁸

Zajímavou byla otázka soudů a jejich příslušnosti, kdy církevní soudy (tribunály) rozhodovaly všechny spory týkající se kleriků, dále spory manželství, zásnub, dědictví, přísahy atd. Rovněž mohl církevní soud rozhodovat i ve věcech, kdy světský soud nepomohl. Konečně se všichni křesťané mohli odvolat k autoritě nejvyšší – papeži.⁸⁹

3.4.3 Teorie dvou mečů

Teorie dvou mečů je teorií starší než z období 14. století. Jak bylo uvedeno dříve, dvěma mocemi se zabýval již papež Gelasius I. Teorii dvou mečů lze také nalézt v právních knihách Saském a Švábském zrcadle.⁹⁰ Tato teorie připodobňuje myšlenku dvou mocí ke dvěma mečům – světskému a duchovnímu. Základ je možné spatřit v evangeliu sv. Lukáše Lk 22:38.⁹¹

Teorie dvou mečů byla jednou z otázek upravených v bule *Unam sanctam*. Tato bula byla vydána roku 1302 papežem Bonifácem VIII., přičemž se věnovala:

- dogmatu jediné svaté apoštolské církve,
- nutné existenci církve pro spásu (na základě připodobnění jedné církve k jedné Noemově arše),
- ospravedlnění existence dvou mečů,
- přisouzení obou mečů moci Petrově,
- nadřazenosti duchovní moci nad mocí světskou,
- právu soudit moc světskou mocí duchovní a

⁸⁷ Srov. ČERNÝ, Miroslav. Vztah mezi římským a kanonickým právem ve středověku a papežská konstituce *Super speculam*. Několik stručných poznámek k rozsáhlé problematice. In: *Právněhistorické studie, Vol 46 No 2*. [online] 2016, 46/2 [cit. 2023-02-14]. E-ISSN 2464-689X. Dostupné z: <https://karolinum.cz/casopis/pravnehistoricke-studie/rocnik-46/cislo-2>, s. 25-30.

⁸⁸ V současnosti už je dosažení takového univerzálního vzdělání nutností spíše pro odborníky, kteří se předmětnou tematikou zabývají. Bylo by však chybou na toto studium pohlížet jako na zastaralý obor, neboť stále přináší své kvality.

⁸⁹ Srov. ČERNÝ, Miroslav. Papežské soudnictví ve středověku. In: *Dny práva 2013 – Část VII. Soudy a soudnictví v historickém kontextu*. [online] Brno: Masarykova univerzita, 2014 [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/648>, s. 50.

⁹⁰ *Saské zrcadlo, Švábské zrcadlo. (Český překlad J. Tureček a kol., Praha 1956)*. In: BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Texty ke studiu světových právních dějin*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 102-103.

⁹¹ „Oni pak řekli: Pane, aj, dva meče teď. A on jim řekl: Dostit' jest.“

- podřízenosti všech autorit Bohu.⁹²

Z výkladu buly je zřejmé, že se církev zcela nadřazuje nad světskou moc, a to dokonce bez ohledu na státní hranice.

Teorii dvou mečů se věnoval i Jiljí Římský, jehož názory byly v poměru k bule *Unam sanctam* obdobné. Tak činí především v díle *O moci církevní*, ve kterém se věnuje hlavně důležitosti víry, ospravedlňuje nadřazenost papeže, označuje církev za pána obou mečů, hovoří o oprávnění církve vlastnit majetek pro své poslání a vyzdvihuje exkomunikaci jako duševní smrt nad smrt světskou (fyzickou). Ke svým výrokům přikládá biblickou argumentaci, odkazuje také na sv. Augustina, Petra Lombardského nebo Aristotela.⁹³

Další doba sledovala pomalou ztrátu vlivu církve na světské záležitosti, k čemuž přispěly události jako zrušení řádu templářů (r. 1312) či velké papežské schizma. Do popředí mimo jiné vystupovaly znovuobjevené hodnoty antiky, to vše ruku v ruce s moderní renesancí. Je otázkou, nakolik se zapříčinila na takovém výsledku církev sama, změna pojetí světské a duchovní moci však byla nejspíše nevyhnutelná. Z toho vyplývá skutečnost, že papežství potřebuje užívat sofistikovanější nástroje než nadřazenost moci, kterou si do té doby snažilo obhájit.

3.4.4 Období raného novověku a reformací

Vzhledem k předchozím událostem vyličeným výše nebylo směřování církve vůbec pozitivní. Přetrvávajícím středověkým problémem byly odpustky a jejich zneužívání. Ostatně kritika všech těchto skutečností později vyvrcholila v reformní hnutí Martina Luthera, který neshledává potřebu nutné existence církve (jak byla odůvodněna například v bule *Unam sanctam*) pro dosažení spásy. Rovněž razil myšlenku vzniku zemských církví podřízených panovníkům. Takové názory (podpořené *Augšpurským mírem* roku 1555) znovu spojily církev se státem a tématem byla i sekularizace.⁹⁴

⁹² Srov. BONIFÁC VIII., bula *Unam sanctam* (1302).

⁹³ Srov. ČERNÝ, Miroslav. Teolog papežské moci Jiljí Římský a právní aspekty jeho díla. In: *Právněhistorické studie 43*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 233-240.

⁹⁴ Srov. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 40.

Nejinak tomu bylo i v 17. a 18. století, ve kterých moc panovníků v poměru k církvi stále rostla, což jim dávalo možnost čím dál více zasahovat i do původně církevních záležitostí. Tento jurisdikcionalismus⁹⁵ se projevoval mimo jiné dohledem státu nad církevními činnostmi, chápáním státu jako vlastníka veškerého (původně církevního) majetku nebo také zásahy panovníka do voleb církevních hodnostářů.⁹⁶ Zcela jistě se jedná se o krok zpět na cestě za autonomií církvi.

3.5 Státní i náboženský pluralismus na cestě novodobých dějin

Vývoj v této době už je velice rozštěpený a nelze o něm hovořit v jednotě. V Evropě stále platící „panovníkovo vyznání“⁹⁷, ztížená činnost římskokatolické církve, státy východní Evropy stavící na pravoslaví, židovská komunita, reformní hnutí, anglická a severoamerická odluka, osvícenství – to vše a mnohem více mělo vliv na státně-církevní uspořádání Evropy 18. století.

Velký zásah s sebou přináší Francouzská revoluce, za které se nejdříve garantuje celá řada náboženských práv, později se ale kurz mění k sekularizaci církevního majetku, kruté pronásledování kněží a řeholnic a vzniku kultu rozumu.⁹⁸

Za jisté uvolnění situace lze označit dobu vlády Napoleona Bonaparte (1804-1814/5), jelikož udržení dobrých vztahů s církvi bylo jednou z podmínek k urovnání vnitrostátní roztržité situace. Následně se církev pojí také k obnově revolučně rozvrácené Evropy, kde vzniká řada monarchií, v nichž má katolická církev privilegované postavení. Takový stav obnovy nastává v už zmíněné Francii, Španělsku, Rakousku nebo italských státech a církev se tak podílí na udržení klidu a potlačení revolučních myšlenek, což jí garantovalo silné postavení ve společnosti. I přes všechny své problémy byla stále církev (a především víra) místem, kam se je možné obrátit.⁹⁹

⁹⁵ Státní jurisdikcionalismus není projevem jen doby 17. a 18. století. Lze na něj například narazit i v ČR po roce 1948.

⁹⁶ Srov. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 43-44.

⁹⁷ *Cuius regio, eius religio*.

⁹⁸ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Katolická církev, evropská společnost a proměny státního zřízení v 19. a 20. století*. In: SLÁDEK, Karel. *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 101-102.

⁹⁹ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Katolická církev, evropská společnost a proměny státního zřízení v 19. a 20. století*. In: SLÁDEK, Karel. *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 102-103.

Poslušnost vyžadovala katolická církev i vůči ruskému carovi nebo britskému králi včetně jejich poddaných, což bylo vzhledem k jejich odtržení přinejmenším zajímavé.¹⁰⁰

3.5.1 Papežský stát a jeho zánik

Na Apeninském poloostrově v 19. století přináší změnu především vznik Italského království v roce 1861. Vzniká boj mezi novým sjednoceným státem se státem papežským. V roce 1864 tak vydává papež Pius IX. encykliku *Quanta cura*, jejíž součástí byl *Syllabus*, ve kterém papež jmenuje bludy, které je nutno vyvrátit: nadřazenost světské moci, církev není dokonalou společností¹⁰¹, církev nemá vlastní práva (pouze určená světskou mocí), církev nemá právo přikazovat, stát má právo neomezené aj.¹⁰² Mírný posun nastává po I. vatikánském koncilu, ze kterého vzešla dogmata papežského primátu a neomylnosti uvedená v konstituci *Pastor aeternus*.¹⁰³

Toho využívá řada států k vypovězení konkordátů a následnému opětovnému potlačování vlivu církve ve své zemi.¹⁰⁴ Koncil byl nucen další jednání, vzhledem k vývoji politické situace v Itálii, odročit.

Tato situace byla vyvolána dobytím Říma Italským královstvím v roce 1870, přičemž se Řím stává hlavním městem a současně zaniká papežský stát. Italský parlament sice přijímá „*Zákon záruk*“, který papeži a církvi garantuje celou řadu práv a majetek, papež však zákon odmítá v roce 1871 encyklikou *Ubi nos*, jelikož by se akceptací takového zákona vzdal své suverenity. Přesto však ze zákona

¹⁰⁰ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. Katolická církev, evropská společnost a proměny státního zřízení v 19. a 20. století. In: SLÁDEK, Karel. *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 103.

¹⁰¹ *Societas perfecta*.

¹⁰² Srov. PIUS IX., *Syllabus* bulvy *Quanta cura* (1864).

¹⁰³ „*Romanum Pontificem, cum ex Cathedra loquitur, id est, cum omnium Christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens, pro suprema sua Apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam, ipsi in beato Petro promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit; ideoque eiusmodi Romani Pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu Ecclesiae irreformabiles esse.*“ konstituce *Pastor aeternus* (1870).

¹⁰⁴ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. Katolická církev, evropská společnost a proměny státního zřízení v 19. a 20. století. In: SLÁDEK, Karel. *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 108.

profituje. Papež Pius IX. a jeho následovníci po tomto období nevychází ven a stávají se „vězni Vatikánu“. Takový stav trvá až o roku 1929.¹⁰⁵

3.5.2 Opětovné postupy proti církvi

Po prusko-francouzské válce na konci 19. století dochází v nově vytvořené Německé říši k přijetí říšské ústavy, která byla založena na autoritě státní moci. To pochopitelně příliš nenahrávalo katolické církvi. Tento vliv katolické církve byl proto pod nátlakem státu (především tehdejší politiky Otto von Bismarcka), což je nazýváno jako *Kulturkampf*. Další průběh došel až k situaci, kdy byla zákony omezena svoboda kázání, sekularizováno školství, byl povinným civilní sňatek a zavedeny státní matriky.¹⁰⁶

Události ve Francii se vyvíjely značně radikálněji. Republika vypověděla konkordát a v roce 1905 proběhla násilná odluka státu od církve, kdy byl státem zabaven veškerý církevní majetek, díky čemuž Francie navenek působila jako neutrální ateistický stát, vnitřní stav však byl k církvi silně nepřátelský.¹⁰⁷

Italská situace na začátku 20. století se rozvíjela trochu jiným směrem. K moci se dostává Benito Mussolini, se kterým roku 1929 uzavírá Pietro Gasparri (zastupující Svatý stolec) *Lateránské smlouvy*. Ty zaručují suverenitu Svatého stolce, katolictví se stává výlučným náboženstvím, je nově založeno Vatikánské město a je také vyjednána finanční kompenzace od Itálie za obsazení papežského státu. Nadto se v Itálii dále může institut manželství řídit kanonickým právem a ve školách bude vyučováno náboženství.¹⁰⁸ Pro stát, v jehož „srdci“ je centrum římskokatolické církve, se zaručení takových práv nepochybně promítne do jeho charakteristiky a pro Benita Mussoliniho se jedná o velké osobní vítězství, jelikož usmíření s církvi bezesporu pomohlo novému režimu.

¹⁰⁵ Srov. ČERNÝ, Miroslav. Právo Vatikánského města – historie a současnost. In: *Revue církevního práva, ročník XIX., č. 55-2/2013*. Společnost pro církevní právo, Praha 2013, s. 7-8.

¹⁰⁶ Srov. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 53-54.

¹⁰⁷ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. Katolická církev, evropská společnost a proměny státního zřízení v 19. a 20. století. In: SLÁDEK, Karel. *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 113-115.

¹⁰⁸ Srov. BLACK, Jeremy. *Stručné italské dějiny*. Přeložil Aleš VALENTA. Voznice: Leda, 2020. Státy a národy, s. 218.

Při a po pomalém rozpadu velkých východoevropských mocností se začaly projevovat nacionalistické proudy, které viděly své cíle ve vytvoření národních států, jenž byly do té doby nemyslitelnými. V důsledku doby však nastala možnost si svou národní identitu určit, což samozřejmě přinášelo celou řadu dalších problémů. Jedním z nich bylo vyřešení příslušnosti řady pravoslavných církví, které byly najednou nuceny hledat své vlastní působiště a vyrovnat se s hledáním národních identit. Druhým problémem byly ideologické směry, které rovněž dostaly příležitost ke svému vzestupu, byly však vůči náboženství striktně nepřátelské. Takový přístup se projevoval především v Sovětském svazu, kde svou špetkou k nenávisti vůči náboženství přispěl i V. I. Lenin. V době pozdější ovšem došlo k obratu a církev byla spíše využívána.¹⁰⁹ Za speciální otázku zde lze považovat vyhlášení Albánie jako prvního zcela ateistického státu, kde se nepřátelství vůči náboženství projevilo v plné míře.

3.5.3 Válečné období

Evropské události 2. světové války jsou spojeny především s nacistickým Německem. I přes nesouhlas s nacistickou činností uzavřela římskokatolická církev roku 1933 konkordát s německou vládou, který zaručoval katolické církvi na území Německa řadu náboženských práv.¹¹⁰ Hlavní důvody obou stran pro uzavření konkordátu jsou zřejmé: v případě Německa se jednalo o snahu využití církve pro vlastní účely, v případě katolické církve se jednalo o alespoň základní zaručení práv věřících na území Německa a zisk náhledu do nově se formujícího státu. Církev zde ale nejspíše neodhadla plány, od kterých nehodlalo Německo odstoupit. Reakcí na to byla encyklika *Mit brennender Sorge*, kterou papež odsoudil nedodržování konkordátu a základy, na nichž je nacismus postaven.¹¹¹ Pro stále se rozrůstající nacistický režim už tato encyklika ale nebyla žádnou překážkou.

Je s podivem, že až činnost totalitních režimů a události 2. světové války změnily pohled církevních autorit na ideální formu vlády. To se stalo za Pia XII.,

¹⁰⁹ Srov. SLÁDEK, Karel. Pravoslavné církve ve vztahu ke státu 20. století. In: SLÁDEK, Karel. *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 171-178.

¹¹⁰ Srov. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 58.

¹¹¹ Srov. PIUS XI., encyklika *Mit brennender Sorge* (1937).

který tak změnil dlouhotrvající negativní katolický pohled na demokracii či republikánské zřízení.¹¹²

3.5.4 Cesta k trvalému pluralismu?

Po 2. světové válce bylo třeba obnovit narušené vztahy a poškozené hodnoty, což je učiněno řadou mezinárodních smluv věnujících se lidským právům (samozřejmě včetně práv náboženských). Po odeznění válečných problémů je také namístě, aby státy reflektovaly, co pro ně otázka náboženství a náboženského práva znamená a zda jsou ochotny náboženství začlenit do své národní identity. To se dělo různě, v komunistických (nebo socialistických) státech se však náboženství opět dostávalo pod tlak státu.

Z pohledu nejen náboženského práva je významným II. vatikánský koncil, který se konal v letech 1962 až 1965. Výsledná ujednání koncilu v oblasti vztahů států a církví se projevila především v pastorální konstituci *Gaudium es spes* a deklaraci *Dignitatis humanae*, které se věnují různým lidským právům, činnosti církve, původu státu aj. Toto směřování se zdá býti rozumným a neměnným až do dnešních dní. Ostatně o něm bude pojednáno dále.

3.6 Islámský dodatek

3.6.1 Předislámské období

Ještě dlouhou dobu poté, co v Evropě vznikaly organizované státní struktury, v předislámské Arábii byla situace na různých místech stále značně odlišná. Jižní část Arabského poloostrova na pobřeží byla výrazně úrodnější a vhodnější k životu. Z toho vychází i hustější osídlení a celkově vyšší potřeba společenského uspořádání. Oproti tomu zbylé části poloostrova byly osídleny především kočovníky, stále užívající rodového uspořádání. Ostatně s častými přesuny a nehostinným prostředím snad ani není možné utvořit stálý a organizovaný útvar. Jako kočovníci se mohly tyto rody živit převážně pastevectvím nebo obchodem (případně pomocí drancování jiných rodů). Z těchto důvodů byli přece

¹¹² Srov. PETRÁČEK, Tomáš. Katolická církev, evropská společnost a proměny státního zřízení v 19. a 20. století. In: SLÁDEK, Karel. *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 116-117.

nucení navazovat spolupráce s rody jinými, o to důležitější spolupráce obchodní. To mohlo docílit až k usazení se, k čemuž docházelo především v úrodných oázách.¹¹³

Pokud se jedná o vyšší společenskou jednotku, slučovaly se rody do kmenů (obdobně k předstátní společnosti už zmíněné). V rámci těchto nižších i vyšších kolektivů se udržovalo obyčejové právo založené na aktuálních potřebách a zvycích.¹¹⁴ Zdá se, že vše zmíněné hodnotí Arabové jako v mnohém zaostalé. Všechny tyto skutečnosti jsou však spíše důsledkem toho, že složitější právo nebo složitější státní uspořádání nebylo potřebné a vzhledem ke způsobu života ani možné. Spojnicí ale mohlo být náboženství.

Základem pro vznik islámu jsou vlivy původního polyteistického náboženství uctívaného kmeny nebo širšími společenstvími, zpravidla odvozeného z přírodních témat. Dále jsou zde velice vlivnými už existující křesťanství a judaismus.¹¹⁵

Mekka byla v severní části Arabského poloostrova zastávkou na obchodní cestě podél rudomořského pobřeží, což z Mekky udělalo v pozdějších dobách za podnikání velkých karavan do Sýrie velice bohaté středisko obchodu a rovněž středisko náboženské díky místu Ka'ba.¹¹⁶

3.6.2 Muhammad a raný islám

Prorok Muhammad se narodil mezi Kurajšovce, obyvatele Mekky, před rokem 600 n. l. Později se Muhammadovi dostane prvního zjevení od Boha a v návaznosti na to veřejně vystupuje, kde nachází i první následovníky. S podporou se nesetkává, proto se vydává do Jathribu (Medíny), kde dále působí. Tam se stává duchovní i světskou autoritou a pod jeho vlivem vzniká náboženská obec – *umma*, která však byla společenstvím velice neuspořádaným. Po dalších událostech a vojenských výpadech v roce 630 vstupuje konečně Muhammad bez boje do Mekky,

¹¹³ Srov. HILLENBRAND, Carole. *Islám: historie, současnost a perspektivy*. Přeložila Jitka JENÍKOVÁ. Praha: Paseka, 2017, s. 24-26.

¹¹⁴ Srov. *Korán*. Vyd. celkem 6., V tomto překladu a v Odeonu 2. Přeložil Ivan HRBEK. Praha: Odeon, 1991. Živá díla minulosti (Odeon), s. 10-11.

¹¹⁵ Srov. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Šesté, opravené vydání. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 10-11.

¹¹⁶ Srov. *Korán*. Vyd. celkem 6., V tomto překladu a v Odeonu 2. Přeložil Ivan HRBEK. Praha: Odeon, 1991. Živá díla minulosti (Odeon), s. 11-12.

jelikož mnoho obyvatel se vzdalo nebo konvertovalo k islámu. V Mekce nakonec prosazuje náboženství, které ho celou dobu provázelo.¹¹⁷

3.6.3 Islám v průběhu dějin

V době po Muhammadově smrti je třeba vyřešit otázku, kdo bude jeho nástupníkem. Za vlády posledního pravověrného chalífy Alí ibn Abí Táliba se vyčleňuje cháridža a po jeho smrti nastupuje dynastie Umajjovců, kteří přesouvají sídlo chalífátu do Damašku a jejich moc nabývá výrazných rysů světské vlády. Zároveň se čím dál více projevují mezi muslimy spory, a to právě díky právu nástupnictví po Muhammadovi, kde se podle š'ítů mělo jednat o imámy.¹¹⁸

Muslimové v 8. století podnikají řadu vojenských expanzí a ovládají tak obrovské území sahající až do Španělska a Indie¹¹⁹, což zaručuje značný rozmach islámu a islámské kultury, na stranu druhou je takto rozsáhlé území velice těžké kontrolovat.

Islámské pojetí státní moci a ideálního státu je možné vyčíst z knihy *O zásadách vlády*, kde nejvyššími jsou chalífové, kteří vládou obojí mocí. Zároveň jsou nejvyššími soudci, kteří tuto moc delegují na soudce jiné.¹²⁰

V roce 1258 Bagdád, sídlo chalífátu od druhé poloviny 8. století, padá a je možné mluvit o „poslední“ fázi islámu až do dnešních dní, kdy se muslimská obec definitivně rozpadá a tvoří mnoho různých celků. Chalífát však po dobytí Bagdádu pokračoval, a to na území Káhiry, kam byl přesunut sultánem Bajbarsem. Z Káhiry byl později znovu přestěhován, tentokrát po dobytí Osmany, do Istanbulu. Zde byl zrušen v roce 1924.¹²¹

Oproti pohledu jediného práva islámského je nutno připomenout i právo světské, existující v islámských dějinách rovněž a doplňující všudypřítomné právo

¹¹⁷ Srov. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Šesté, opravené vydání. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 12-20.

¹¹⁸ Srov. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Šesté, opravené vydání. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 25-27.

¹¹⁹ Dodnes existujícím příkladem mohou být jihošpanělské maurské pevnosti Alhambra v Granadě a Alcazaba v Málaze.

¹²⁰ Srov. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Šesté, opravené vydání. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 139-140.

¹²¹ Srov. HILLENBRAND, Carole. *Islám: historie, současnost a perspektivy*. Přeložila Jitka JENÍKOVÁ. Praha: Paseka, 2017, s. 125, 157-158.

islámské. Vládce tak mohl vytvářet světské právo v souladu s právem islámským, kterým upravoval administrativní fungování státu a některé další otázky.¹²²

Islám je dnes nejrychleji rostoucím náboženstvím¹²³, a to i navzdory svému „mládí“. Jde o náboženství, jehož právo tvoří celou právní kulturu a taktéž se stále vyvíjí. Vedle pro Evropu „klasičtějších“ náboženství je stejně tak důležitým tématem, které je nerozlučně spjato s dnešním rozvojem Evropy a světa obecně.

4 Prameny práva a právo platné

Po vymezení historických souvislostí je možné přikročit k současným pramenům práva, které ovlivňují přítomný vztah státu a náboženského práva. Při navázání na podkapitulu „Normy a jejich původci“ jsou zde prameny práva členěny pouze podle původce bez ohledu na adresáta.¹²⁴ V případě práva náboženského je v práci přistoupeno k zúžení na ryze kanonické právo se zmíněním práva islámského (důležitého pro další kapitoly). V případě práva světského se práce záměrně omezuje na světské právo zasahující do práva náboženského a práva konfesního, které platí v České republice¹²⁵, proto je zde vynechán precedenční nebo quasiprecedenční charakter soudních rozhodnutí a diskutabilně právní obyčej.

¹²² Srov. BEZOUŠKOVÁ, Lenka. Šarí'a státní soudy v proměnách času. In: *Dny práva 2013 – Část VII. Soudy a soudnictví v historickém kontextu*. [online] Brno: Masarykova univerzita, 2014 [cit. 2023-02-26]. ISBN 978-80-210-6814-8 Dostupné z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/648>, s. 21.

¹²³ Tvzení je založeno na starším článku o studii z roku 2015, který byl v roce 2017 aktualizován. Popisovaný trend by se však výraznou měrou měnit neměl. Srov. LIPKA, Michael a Conrad HACKETT. *Why Muslims are the world's fastest-growing religious group*. In: Pew Research Center [online] 2015, akt. 2017 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/06/why-muslims-are-the-worlds-fastest-growing-religious-group/>

¹²⁴ Takového členění je užito z důvodu vyšší přehlednosti kapitoly. V opačném případě lze uvést vzoreček přibližující konečné dělení pramenů práva: Počet původců X počet dílčích původců X rozsah místní působnosti X okruh adresátů. Okruh adresátů je navíc závislý na konkrétní normě, kdy např. samotná svoboda jednotlivce vyvolává neurčitý počet povinných adresátů.

¹²⁵ Zaměření se na prameny práva České republiky plyne z potřeby konkrétnějšího vymezení kapitoly. Vedle toho je právě Česká republika je signatářem důležitých dohod v oblasti náboženského práva a je rovněž členem Evropské unie, tudíž by zde měly být obsaženy všechny podstatné prameny práva, které se vztahu státu a náboženského práva dotýkají (tedy kromě chybějícího konkordátu).

4.1 Prameny světského práva

4.1.1 Mezinárodní a unijní úroveň

V případě mezinárodních pramenů práva čistě světského původu se jedná především o multilaterální mezinárodní smlouvy o lidských právech, které garantují náboženské svobody na území států vázaných těmito smlouvami. Velký rozmach těchto smluv přišel především po druhé světové válce, kdy bylo potřeba, jak už bylo zmíněno výše, napravit vztahy a práva. Vzhledem k politické situaci v ČSR po roce 1948 bylo téma lidskoprávních mezinárodních smluv aktuální až po politických změnách roku 1989. Spojnicí mezi takovými smlouvami a právním řádem České republiky je čl. 10 Ústavy ČR. Stěžejními z těchto smluv jsou Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, Úmluva o právech dítěte z roku 1989, Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci z roku 1949.

Ve všech zmíněných smlouvách se ve spojitosti s náboženstvím jedná především o garantování naprosto podstatných svobod vyznání a svědomí bez rozdílu všem. Poslední dvě jmenované úmluvy se věnují osobám ve zvláštním postavení uprchlíka nebo válečného zajatce, jimž jsou tyto svobody garantovány také (s omezeními odpovídajícími takovému postavení uprchlíka nebo válečného zajatce).

Ve spojitosti s Evropskou unií je důležitým zmínit především primární právo Evropské unie, konkrétně jeho součásti – Smlouvu o fungování Evropské unie¹²⁶ a Listinu základních práv Evropské unie.¹²⁷

¹²⁶ Zde se jedná především o čl. 10 SFEU, podle kterého se Unie zaměřuje na boj proti diskriminaci, a čl. 17 SFEU, podle kterého Unie uznává postavení náboženských společenství a udržuje s nimi dialog.

¹²⁷ V tomto případě jsou náboženská práva garantována obdobně ve srovnání s výše zmíněnými mezinárodními smlouvami o lidských právech.

4.1.2 Listina základních práv a svobod

Stejně jako v případě mezinárodních smluv a unijního práva, i Listina se věnuje zajištění svobod a zákazu diskriminace v rovině náboženské, dále vymezuje i některé hodnoty, které jsou ve výlučné kompetenci států:

- Čl. 2 odst. 1 LZPS označuje stát jako stojící na demokratických hodnotách bez vazeb na výlučnou ideologii nebo náboženské vyznání.
- Čl. 15 odst. 3 LZPS upravuje právo odmítnout výkon vojenské služby na základě svědomí nebo náboženského vyznání.
- Čl. 16 odst. 2 LZPS zaručuje autonomii náboženských společenství.
- Čl. 16 odst. 3 LZPS odkazuje na zákonnou úpravu spolupráce v oblasti vzdělávání.
- Čl. 16 odst. 4 LZPS umožňuje nezbytná omezení náboženských práv.

4.1.3 Zákony a další normativní právní akty

Právní úprava náboženských práv je v českém právním řádu dosti roztržštěná. Jedná se o množství ustanovení v různých normativních aktech práva veřejného i soukromého, kdy demonstrativním výčtem budiž zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“), zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZ“), zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále jen „zákon o zdravotních službách“), zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „zákon o výkonu TOS“) a zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen „školský zákon“).

Toto roztržštění je důsledkem náboženské svobody a autonomie, díky které není třeba komplexní úpravy činnosti náboženských společenství, a proto jsou tato dílčí ustanovení začleněna do jiných zákonů.

To nevylučuje existenci některých aktů speciálních, které se věnují výlučně úpravě náboženství. Za dva nejdůležitější jsou zde zmíněny zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (dále jen „CírZ“) a zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů

(dále jen „zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi“). K těm je nutno zmínit i judikaturu Ústavního soudu ČR, který se těmito zákony zabýval.

4.2 Prameny smíšeného původu

Tyto prameny mohou v první řadě vznikat mezi smluvními stranami s výše zmíněným prvkem mezinárodní subjektivity. Těmi jsou pro tento případ typicky Česká republika a Svatý stolec.

Po dlouhé době od poslední smluvní úpravy vznikla myšlenka uzavření konkordátu v roce 1997, v roce 2002 byl konkordát dokonce podepsán, smlouva ale nakonec nebyla doporučena k ratifikaci.¹²⁸

Pro doplnění je možné zmínit skutečnost existence řady konkordátů uzavřených s evropskými nebo jinými světovými zeměmi (i nekonfesijního typu), jež upravují celou řadu vztahů mezi církví a státy, např. otázky manželství, výchovy nebo kultury.¹²⁹ Ačkoli český konkordát z roku 2002 nebyl přijat, není zde velké překážky k dosažení náboženské svobody v České republice. Pokud se jedná o budoucí vztahy mezi Svatým stolcem a Českou republikou, záleží především na politickém vedení státu, kdy se tyto vztahy prozatím vyvíjí k uzavření konkordátu nového.¹³⁰

4.3 Prameny kanonického práva

Do jaké míry je právní dualismus či monismus přirozeného a pozitivního práva promítnut v právu světském, je otázkou jinou.¹³¹ V případě práva kanonického však opuštění přirozenoprávní koncepce odpuštěno není. To souvisí s Bohem jako původcem přirozeného práva v nejstarší koncepci iusnaturalismu –

¹²⁸ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Zábaj HORÁK. *Konfesní právo*. Praha: Leges, 2015. Teoretik, s. 109-110.

¹²⁹ Některé konkordáty jsou dostupné v přehledu na stránkách Vatikánu. *Concordati e accordi della Santa Sede*. In: Vatican.va [online] Vatikán [cit. 2023-02-24]. Dostupné z: https://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/index_concordati-accordi_en.htm

¹³⁰ Srov. FIALA, Petr. Rozhovor premiéra Fialy s novináři na Svatopetrském náměstí. In: BREINDL, Filip. *Premiér Fiala: Mé setkání s papežem mělo též duchovní rozměr*. [online audiozáznam] 2022 [cit. 2023-02-24]. Dostupné z: <https://www.vaticannews.va/cs/svet/news/2022-06/premier-fiala-me-setkani-s-papezem-melo-tez-duchovni-rozmer.html>

¹³¹ Nejjistěji lze nalézt přirozenoprávní původ u základních práv a svobod.

teologické¹³², z čehož vychází přirozené právo jako nutná součást práva kanonického¹³³, v jiném náhledu rovněž jako součást práva světského, jak bylo uvedeno výše. Z toho vyplývá skutečnost, že v kanonickém právu jsou dva původci práva – Bůh a lidé.

4.3.1 Právo božské

Bůh jako nejvyšší bytost je původcem práva nejvyššího a co do obsahu nezměnitelného, které se také může promítat do práva kanonického, jehož předmětné normy jsou tímto nezměnitelné jako samo božské právo.¹³⁴

Samotné božské právo se projevuje ve své původní podobě jako právo vrozené a přirozené člověku¹³⁵, pak se jedná o božské právo přirozené. Naproti tomu stojí božské právo pozitivní, dané nadpřirozeným způsobem (zjevením), jehož hlavním pramenem je Písmo svaté, příp. tradice.¹³⁶ Toto právo je možné chápat i jako zdůraznění původních přirozených hodnot. Tomu nasvědčuje i Desatero přikázání, které „[...] nás učí pravému lidství. Vyzdvihuje základní povinnosti, a tedy nepřímou i základní práva, která tkví v přirozenosti lidské osoby.“¹³⁷

¹³² Srov. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), s. 234-235.

¹³³ Sv. Tomáš Akvinský spojuje s myšlenkou přirozeného práva *synderesis*, což je jakési vnitřní dobro nebo svědomí, které k dobru směřuje. „*Unde et principia operabilium nobis naturaliter indita, non pertinent ad specialem potentiam; sed ad specialem habitum naturalem, quem dicimus synderesim. Unde et synderesis dicitur instigare ad bonum, et murmurare de malo, in quantum per prima principia procedimus ad inveniendum, et iudicamus inventa. Patet ergo quod synderesis non est potentia, sed habitus naturalis.*“ AKVINSKÝ, Tomáš. *Theologická Summa svatého Tomáše Akvinského*. In: Ikatolici.cz [online] LXXIX, 12. Olomouc, 1937. [cit. 2023-02-24]. Dostupné z: <https://www.ikatolici.cz/sv-tomas-akvinsky-teologicka-summa-i/>

¹³⁴ Srov. HRDINA, Ignác Antonín a Miloš SZABO. *Teorie kanonického práva*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 35.

¹³⁵ „*Kteřížkoli zajisté bez zákona hřešili, bez zákona i zahynou; a kteřížkoli pod zákonem hřešili, skrze zákon odsouzeni budou [...] Nebo ne ti [...] když pohané zákona nemajíce, od přirození činí to, což přikazuje zákon, takoví zákona nemajíce, sami sobě zákonem jsou, Jako ti, kteříž ukazují dílo zákona napsané na srdcích svých, když jim to osvědčuje svědomí jejich i myšlení [...]*“ Řím 2:12-15.

¹³⁶ Srov. HRDINA, Ignác Antonín a Miloš SZABO. *Teorie kanonického práva*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 36.

¹³⁷ *Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 513, čl. 2070.

4.3.2 Právo lidské

Při pomnutí lidského práva ve smyslu práva světského je nasnadě vymezení práva lidského jako práva pocházejícího od církevního normotvorného orgánu – práva lidského církevního¹³⁸, a to na základu práva božského nebo „pouze“ na základě svěřeni pravomoci Ježíšem.¹³⁹ Zde je příhodné zmínit právní obyčeje, na které je dán v kanonickém právu, tradičnějšímu oproti právu světskému, vyšší důraz. I tak ale platí potřeba schválení obyčeje zákonodárcem a zavedení podle příslušných kánonů CIC.¹⁴⁰

Nyní je vhodné přistoupit k vlastním formálním pramenům práva kanonického – normativním právním aktům, které jsou členěny na církevní zákony a ostatní normativní právní akty.¹⁴¹

Ačkoli je definice církevního zákona nejednotná a dosud oficiálně neuznaná, mnoho odborníků se kloní k definici „*obecně závazného ustanovení, vydaného a řádně vyhlášeného příslušnou církevní autoritou pro okruh osob způsobilých přijmout zákon, a to ustanovení rozumně odvozeného z Božího zjevení a zaměřeného k dobru církve.*“¹⁴² Z této definice vyplývá potřeba církevní autority a její zákonodárné pravomoci.¹⁴³ Těchto autorit je v kanonickém právu několik a s tím souvisí i otázka působnosti církevních zákonů.

Pravomoc k vydávání univerzálních zákonů (osobně i místně neomezených v působnosti) má papež¹⁴⁴ a sbor biskupů prostřednictvím ekumenických sněmů.¹⁴⁵ Pro zmínění je podstatná papežská konstituce (zákon) *Sacrae Disciplinae Leges*, kterou papež Jan Pavel II. promulguje CIC roku 1983.¹⁴⁶ CIC je samozřejmě dále

¹³⁸ Srov. HRDINA, Ignác Antonín a Miloš SZABO. *Teorie kanonického práva*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 36.

¹³⁹ K učedníkům: „*Amen pravím vám: Cožkoli svázete na zemi, budeť svázáno i na nebi; a cožkoli rozvázete na zemi, budeť rozvázáno i na nebi.*“ Mt 18:18.

¹⁴⁰ Srov. CIC, kán. 23.

¹⁴¹ Nepřeberné množství normativních aktů je zde rozděleno pouze do dvou skupin, z nichž skupina církevních zákonů je pro práci důležitější a postačující. Ostatní akty jsou zde alespoň zmíněny. Dále srov. HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 68.

¹⁴² HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 69.

¹⁴³ Vedle dostatku zákonodárné pravomoci je nutno hodnotit i územní (a především osobní) působnost vydávaných zákonů různými církevními autoritami. Toto téma je důležité z hlediska zaměření se na vtahy konkrétního státu (na jehož území může být více dílčích církevních území) a kanonického práva.

¹⁴⁴ Srov. CIC, kán. 331.

¹⁴⁵ Srov. CIC, kán. 336-337, § 1.

¹⁴⁶ JAN PAVEL II., konstituce *Sacrae Disciplinae Leges* (1983).

novelizován. Papežské církevní zákony jsou zároveň pramenem stojícím na pevném základu papežské neomylnosti, která už byla výše zmíněna s konstitucí *Pastor aeternus*.

V případě zákonodárné pravomoci sboru biskupů je podstatným II. vatikánský koncil, jehož závěry, které jsou významnými pro vztah státu a náboženského práva, jsou obsahem již výše uvedené konstituce *Gaudium es spes* a deklaráce *Dignitatis humanae*.

Vzhledem k organizačnímu členění katolické církve je mnoho autorit vydávajících zákony partikulární (osobně nebo místně závazné omezeně), kterých je tak racionálně mnohem více než zákonů všeobecných. Pravomoc k vydávání takových zákonů mají autority už zmíněné se všeobecnými zákony, diecézní biskupové, partikulární sněmy a generální kapituly.¹⁴⁷ Množství takovýchto zákonů je plynoucí už jen z počtu osmi diecézí (včetně dvou arcidiecézí), které tvoří pouze českou a moravskou církevní provincii na území České republiky. Dále jsou v kanonickém právu přítomny jiné normativní akty, které však nejsou podle výše zmíněné definice církevními zákony a jsou proto součástí druhé skupiny ostatních aktů. Jejich nezmnění by ale znamenalo opomenutí velké části materie kanonického práva.

Velmi zvláštní skupinu představují kanonizované zákony¹⁴⁸, totiž zákony přijaté církví z práva světského na územním principu. Kanonické právo tak přejímá světské zákony tam, kde na ně kanonické právo odkazuje a tyto světské zákony mu neodporují, a to ani právu božskému.¹⁴⁹ To zaručuje soulad a subsidiární použití právních řádů v jednotlivých státech v rámci kanonického práva. Naopak určení toho, co odporuje božskému právu, může být otázkou velice komplikovanou.

4.4 Prameny islámského práva

Ačkoli je islám monoteistickým náboženstvím, mnohost jeho pramenů a názorů je značná. To vychází už z klasického rozdělení na sunnitskou a ší'itskou větev islámu a z existence několika právních škol. Bez detailního rozdělení je možné alespoň označit primární a sekundární prameny islámského práva.¹⁵⁰ V

¹⁴⁷ Srov. HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 70-71.

¹⁴⁸ *Leges canonizatae*.

¹⁴⁹ Srov. CIC, kán. 22.

¹⁵⁰ I samotným pramenům islámského práva přiřkládají různé právní školy různou váhu. Naopak jednotná shoda je v případě Koránu a sunny.

průběhu dějin islámského práva vystupuje do popředí otázka *taqlídu* a neměnnosti práva *šarí'a*¹⁵¹, jinak vedle toho vystupuje otázka *idžtihádu*. Zmínit lze také *fatwy* vydávané učenici *muftí*.

Za primární prameny islámského práva platí souhlasně Korán a sunna, kde Korán je pramenem s nejvyšší silou, přičemž výklad některých jeho veršů může být obtížným.¹⁵² Sunna je tradicí pocházející od Muhammada jako posla, jehož činy tak Korán mohou i doplnit.¹⁵³

Do pramenů sekundárních je možné řadit *qijás* (analogie), jejíž použití je v islámu sporné, a *idžmá'* (konsenzu učenců), který je užitečný na základě „neomylnosti“ *ummy*.¹⁵⁴ Otázka celkového výčtu pramenů je velice sporná a prameny zmíněné postačí k další práci.

5 Teoretické otázky vztahu státu a náboženského práva

Východiskem pro teoretické určení vztahu státu a náboženského práva je zjištění náhledu obou předmětných „stran kolize“. Na jedné straně sestává stát, který vykonává jurisdikci svěřenou mu svými občany (v závislosti na formě vlády), na straně druhé stojí náboženské právo náboženských společenství, která vykonávají svou jurisdikci taktéž.¹⁵⁵ Bylo by však mylné se domnívat, že se dnes, tedy alespoň případě sekulárního státu, jedná o spor v pravém slova smyslu. Jde spíše o setrvalé utváření hranice mezi těmito dvěma systémy, které oba působí především na osoby příslušné zároveň k oběma těmto celkům (někdy pouze k jednomu). Tomu přispívá už výše zmíněná osobní působnost náboženského práva – každý si nese víru s sebou, tudíž i náboženské právo.

Nadto je možné říci, že není třeba pátrat po původu moci a ospravedlňovat tím vlastní konání, ideálním stavem jsou doplňující se systémy, které směřují ke

¹⁵¹ Obdobou v kanonickém právu může být neměnnost božského práva.

¹⁵² „On je ten, jenž seslat ti Písmo, v němž některé verše jsou pevně stanovené, a ty jsou podstatou Písma, zatímco jiné jsou víceznačné.“ Korán 3:7.

¹⁵³ „[...] Věřte tedy v Boha a posla Jeho, proroka neučeného, jenž věří v Boha a Jeho slova, a následujte jej – snad se octnete na cestě správné!“ Korán 7:158.

¹⁵⁴ Srov. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Šesté, opravené vydání. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 118.

¹⁵⁵ Zde je otázkou, zda je tato jurisdikce neomezená původem v Bohu, nebo je „pouze“ přiznána příslušníky konkrétního náboženského společenství a vedle toho omezena státem. Jde o otázku víry, proto je nutno subjektivního posouzení.

stejnému cíli. Jak už bylo uvedeno výše, vztah těchto systémů prošel v dějinách dlouhým obdobím zkoušek, kdežto není problematickým stejný náhled na určité otázky¹⁵⁶, ale právě náhledy rozdílné.

Ideálním se tedy zdá býti nalezení společných zájmů obou systémů, vzájemné využití, ponechání autonomie náboženským společenstvím a náboženskému právu ve vlastních zájmech a v případě rozporů ujednat tento vztah vzájemnou dohodou.¹⁵⁷ Už z výše zmíněných historických událostí je zřejmé, že toto ideální řešení není všudypřítomné a trvalé, ať už z hlediska důsledků dějinných, přístupu náboženského práva nebo vůle představitele konkrétního státu.¹⁵⁸

V návaznosti na výše zmíněné se dá konstatovat, že se státy ve vztahu k náboženskému právu a s tím spojeným náboženským společenstvím obecně (a konfesněprávně) staví jako stát konfesijní, konfesijní stát „naruby“, quasikonfesijní stát a stát sekulární.¹⁵⁹ Tyto přístupy státu jsou rozebrány níže.

Ještě před vlastním popisem různých přístupů je namístě připomenout existenci mezinárodních smluv a unijních dokumentů, které, jak už bylo uvedeno kapitole o pramenech práva, garantují některé náboženské svobody. To zaručuje, především v řadě evropských států, náboženskou svobodu a omezení možných zásahů států stavějících se nepřátelsky k některému z náboženských společenství.

5.1 Hledisko státní

5.1.1 Konfesijní stát

Konfesijním státem se podle názvu rozumí stát, jehož zřízení upřednostňuje jedno nebo více náboženství či vyznání. Takový postoj přináší hned několik otázek.

V tomto přístupu lze nalézt dvě možné situace. První je stát s náboženstvím organizačně vůbec nespojený, kde je náboženství podporováno kvůli udržení

¹⁵⁶ „[...] vrchnosti nejsou k strachu dobře činícím, ale zle činícím. Chceš-li se pak nebáti vrchnosti, čiň dobře, a budeš mít chválu od ní.“ Řím 13:3.

¹⁵⁷ Srov. HRDINA, Ignác Antonín a Miloš SZABO. *Teorie kanonického práva*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 58-59.

¹⁵⁸ Typickým příkladem může být totalitární stát, jehož vláda se proti jakémukoli náboženství vymezuje a odmítá jako hrozbu pro udržení své vlády.

¹⁵⁹ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Konfesní právo*. Praha: Leges, 2015. Teoretik, s. 21.

moci¹⁶⁰ nebo osobní víře představitelů takového státu, případně v důsledku historických událostí. Druhou situací je zvýšená účast náboženského společenství na řízení státu, kdy taková eventualita může vést až k teokracii. S tím je spojeno i původem náboženské právo pronikající do právního řádu konkrétního státu, přičemž tento průnik je závislý na výše zmíněné míře participace. Není problémem si představit takový přístup ve státech s vysokým počtem příslušníků jednoho náboženského společenství.

Z takového stavu plyne skutečnost, že konfesijní stát se k ostatním náboženstvím nebo vyznáním staví alespoň tolerantně, nebo je vylučuje úplně. To se samozřejmě projevuje v různých intenzitách (i nepreferovaná náboženská společenství zde mohou disponovat svobodou) a má dopad do náboženských svobod. Příkladem zde může být rozmanitost zemí s muslimskou majoritou. V obou případech je zde vztah státu a náboženského práva úzký, pokud se tedy nejedná o jedno z vyloučených nebo tolerovaných náboženství.

5.1.2 Konfesijní stát „naruby“

V tomto přístupu je na rozdíl od státu konfesijního vyzdvihován ateismus tak intenzivně, že se sám stává upřednostňovaným „náboženstvím“. Ateismus tak vytlačuje náboženství spolu s náboženským právem z veřejného života a ty jsou proto rovnou zakázány, případná tolerance se omezuje na obřady v uzavřených skupinách nebo alespoň svobodu vyznání. Tento přístup však jde ještě dál a vyvíjí snahu o vytvoření kultu, který bude náboženství nahrazovat. To je možné učinit kroky zpočátku nenápadnými, které sledují právě takový cíl – omezením náboženské výuky, nahrazením svátečních událostí, vyzdvihováním církevních excesů apod.

Za takový stát je možné příkladmo označit dnešní Korejskou lidově demokratickou republiku. Už jen z uniklých informací je zřejmé, že díky velkým vojenským přehlídkám, monumentálním sochám režimních představitelů a dalším

¹⁶⁰ Zde je příhodné zmínit dnešní souhlasný postoj Ruské federace a ruské pravoslavné církve v případě událostí na Ukrajině. Srov. např. ZELENÝ, Petr a Matěj SVITÁK. *Modlitba za válku. Patriarcha Kirill stojí neochvějně za Putinem, padlým na Ukrajině slibuje odpuštění hříchů*. In: Ct24.ceskatelevize.cz [online] ČT24, Česká televize, 2022 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3541764-modlitba-za-valku-patriarcha-kirill-stoji-neochvejne-za-putinem-padlym-na-ukrajine>

výjevům svědčícím o budování kultu je možné o tomto státu hovořit jako o státu s ateismem povýšeným na roveň náboženství.

Nejvýznamnější zásah do náboženských svobod však nastal v Albánii roku 1967, kdy byla vyhlášena jako první zcela ateistický stát, ve kterém jsou všechna náboženství zakázána a ateismus vynucován.¹⁶¹ Takový stav naštěstí nadále netrvá.

I samotné náboženství dokázali představitelé konfesijního státu „naruby“ využít pro účely ideologické, což je možné poznat i z filmu *Jan Hus*¹⁶², ve kterém bylo využito událostí církevních dějin ve prospěch tehdejšího režimu.

5.1.3 Quasikonfesijní stát

Quasikonfesijní stát se svým přístupem podobá konfesijního státu „naruby“, v tomto případě je ale ateismus nahrazen nacionalistickou ideologií, která taktéž nahrazuje náboženství a vytváří kult. Nahrazení probíhá podobně, jedná se o snahu nahradit tradiční náboženské zvyklosti zvyky novými. Může se jednat o vyzdvihování ideologicky konformních záležitostí nebo využití původních náboženských zvyklostí ve svůj prospěch.¹⁶³

Vedle potlačení náboženských svobod ovšem může přijít v případě quasikonfesijního státu i nenávisť k národům cizím, což je založeno právě na silném nacionalistickém chápání národa. Proto tento přístup může být velice nebezpečnou ideologií, která se nemusí vztahovat jen na náboženské svobody a náboženské právo v rámci jednoho státu, ostatně jak může být důkazem nacistická historie Německa.

5.1.4 Stát sekulární

Stát sekulární se neváže na žádné náboženství ani náboženské vyznání a neužívá ani přístupy uvedené výše. Vedle tohoto postavení ještě může jako moderní stát zaručovat náboženskou svobodu bez rozdílu, kde tato svoboda může být

¹⁶¹ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Konfesní právo*. Praha: Leges, 2015. Teoretik, s. 44.

¹⁶² *Jan Hus* [film]. Režie VÁVRA, Otakar. Československo: Filmové studio Barrandov, 1954.

¹⁶³ V případě nacistického Německa je toto úsilí dobře vidět na snaze přejmenování vánočních svátků, úpravě textů vánočních koled nebo dokonce výrobě ozdob s nacistickou tematikou.

omezena zpravidla nebezpečností konkrétního vyznání pro společnost. O svobodě lze v tomto smyslu hovořit jako o svobodě vyznání, svobodě správy vnitřních záležitostí a svobodě vlastní normotvorby. Tato sekularizace, o které bude ještě pojednáno později, se objevuje ve dvou typech, a to v systému odlukovém a kooperačním.

Odlukou je důsledné oddělení státu a náboženských společenství, kde se jejich následná kooperace minimalizuje. Odlukou však není pouhé finanční osamostatnění náboženských společenství. Taková odluka probíhá v různých intenzitách (také v závislosti na předchozím vztahu státu a náboženství) a různými způsoby – přátelským nebo nepřátelským způsobem, kdy odluka nepřátelská bývá často založena na momentální protináboženské náladě ve společnosti.¹⁶⁴

Modelem odluky přátelské je odluka v USA provedená v 18. století a odluka v Brazílii ze století 19. Odluka nepřátelská je typická pro Francii a Portugalsko 20. století, přičemž po přibližně 50 letech začala Francie spolupracovat s církví v oblasti školství, čímž se viditelný rozdíl mezi odlukovým a kooperačním státem pomalu ztrácí.¹⁶⁵

Systém kooperační je, jak už název napovídá, založen na kooperaci v různých zájmech, kdy si stát současně uvědomuje společenskou důležitost náboženských společenství. Kooperační stát tímto způsobem zajišťuje přítomnost a svobodu náboženským společenstvím ve společnosti, zároveň využívá některých činností těchto společenství a kooperuje s nimi. Náboženská společenství tak v kooperačním státu zajišťují činnosti v mnoha oborech – zdravotnictví, školství, výchově, duchovní službě, kultuře, ochraně památek apod. Kooperačními státy jsou už dnes téměř všechny evropské státy, v některých z nich má tato kooperace, a přítomnost náboženství obecně, hluboký historický základ.

Spolupráce v sekulárních kooperačních státech probíhá na základu garantované náboženské svobody, která je zpravidla zakotvena v základním zákoně nebo listině garantující základní práva a svobody. Vedle toho je tato svoboda zaručena tím, že stát může být smluvní stranou některé z mezinárodních smluv, jak

¹⁶⁴ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Konfesní právo*. Praha: Leges, 2015. Teoretik, s. 47-48.

¹⁶⁵ Srov. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Konfesní právo*. Praha: Leges, 2015. Teoretik, s. 47-48.

už bylo uvedeno výše. Spolupráce je dále rozvíjena na zákonné úrovni a pomocí vnitrostátních nebo mezinárodních smluv s náboženským společenstvím.

5.2 Hledisko náboženské

Náboženské hledisko není možné obecně rozřadit do konfesněprávních systémů, jak tomu bylo výše v případě hlediska státního. To je zapříčiněno existencí řady náboženských společenství, která jsou současně přítomna na území jednotlivých států, z čehož by vyplývala nutnost věnování se každému z nich zvlášť, a to dokonce zvlášť pro každý ze státních přístupů k náboženským společenstvím a jejich právu. Při zúžení záběru práce na římskokatolickou církev a islám je vhodné upozornit, že náboženské hledisko vychází do jisté míry z hlediska státního, totiž z ochoty státu tolerovat existenci jiného právního řádu na svém území. Z toho může náboženské společenství odvozovat své nároky¹⁶⁶, hlavní požadavky na svou náboženskou svobodu a autonomní právo však zůstávají obecně stejné.¹⁶⁷

5.2.1 Římskokatolický náhled

Ačkoli je téma náboženského práva a náboženských společenství stále se vyvíjejícím, tudíž vykazuje stále měnící se pohled na vztahy mezi sebou a státem, je nutno tento náhled hodnotit jiným měřítkem a s nejvyšší opatrností. Jak už bylo vícekrát zmíněno výše, víru si každý nese s sebou. Není proto bezchybné označovat a striktně odlišovat náboženská společenství a jejich právo podle území jednotlivých států. Takové dělení existuje jen do smyslu organizačního rozdělení náboženského společenství do dílčích celků pro lepší možnosti správy. V základu se však stále jedná o jedno velké společenství.

Takovému stavu napovídá i křesťanské a teologické chápání lidstva jako jedné rodiny podle principu *totus orbis*, který tento kosmopolitní náhled podporuje.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Konfesijní stát upřednostňuje jedno nebo více náboženství nebo vyznání na úkor ostatních, z čehož nepochybně plyne, že náboženské právo upřednostňovaného společenství může mít mnohem vyšší legitimitu.

¹⁶⁷ Je otázkou, do jaké míry je tento záměr účinný. I prosazení samotné svobody vyznání nemusí být dosaženo.

¹⁶⁸ Srov. GS 77.

Stále však existuje vědomí existence množství a rozmanitosti národů, jejichž vzájemné ovlivňování zakládá příležitost k rozvoji a obohacení. Mezi tímto universalismem a partikularismem je nutné stále hledat rovnováhu, přičemž vedle toho není podle církve možné zapomenout na jednotu.¹⁶⁹

Mnohost a zároveň jednotu je možné spatřovat i v trojjedinosti Boha.¹⁷⁰ Takový přístup v konečném důsledku nachází oporu v Mk 12:31¹⁷¹, kterým je vyzdvihována jednota a zároveň podpora láskyplného rozvoje díky této mnohosti.

V neposlední řadě se přístup ke státu promítá v principu subsidiarity, který může působit ke státu poněkud nepřátelsky. „Podle zásady subsidiarity nesmí ani stát, ani větší společnosti přebírat iniciativu a zodpovědnost osob a menších nižších společenských útvarů.“¹⁷² Z textu plynou značná omezení činnosti státu, která učení zakládá. Je však nutno dodat, že tento princip se velice blíží myšlence právního státu, podřízeného zákonu. Základem je tedy jednotlivec nebo menší společenský útvar, ve svých právech omezený pouze v nezbytném rámci. Naopak stát může být pro jednotlivce nebo menší společenský útvar pomocí v naléhavých situacích a garantem některých práv. Je tak možno hovořit o autoritě nezbytné pro uspořádané a plodné soužití mezi lidmi.¹⁷³

Podobu římskokatolického náhledu na současný stát, a s tím spojené otázky, je dnes nejvhodnější odvodit z doby od II. vatikánského koncilu, počínaje už zmíněnými koncilními dokumenty.

V konstituci *Gaudium et spes* se koncilní otcové věnují postavení své církve v současném světě, kde vztahu státu a církve se konstituce věnuje v několika článcích. Je ponecháno s dotazem, zda je prostor věnovaný tak důležité otázce dostatečným. Jistým, a dozajista i správným, je zdrženlivý přístup v této otázce, jenž ponechává prostor pro diskuzi a otevřenost novým změnám. Konstituce popisuje novou společenskou situaci, kdy se zvyšuje potřeba a roste snaha zajistit

¹⁶⁹ Srov. ŠTICA, Petr. Aplikace principu subsidiarity v teologické reflexi – napětí mezi jednotou lidstva a mnohostí národů. In: SLÁDEK, Karel. *Křesťanství a islám v liberálním státu: výzvy tradice a současnosti*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, s. 46-48.

¹⁷⁰ Srov. ŠTICA, Petr. Aplikace principu subsidiarity v teologické reflexi – napětí mezi jednotou lidstva a mnohostí národů. In: SLÁDEK, Karel. *Křesťanství a islám v liberálním státu: výzvy tradice a současnosti*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, s. 43.

¹⁷¹ „[...] Milovati budeš bližního svého jako sebe samého. Většího přikázání jiného nad tato není.“

¹⁷² *Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 473, čl. 1894.

¹⁷³ Srov. *Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 474, čl. 1897-1898.

práva všech bez ohledu na jejich vyznání nebo příslušnost k menšině. Dále je zde zmíněn vzrůstající nesouhlas se všemi státy, které omezují občanskou nebo náboženskou svobodu nebo jejich výkon veřejné moci nesleduje obecné blaho.¹⁷⁴ Je zde rovněž zmíněna potřeba autority, jak už bylo nastíněno výše. Autoritou má být zajišťována soudržnost politického společenství, jehož podoba je závislá na národní povaze a historickém vývoji, stále však musí ve své činnosti sledovat obecné blaho a mravní řád.¹⁷⁵ Zajímavým tématem se zabývá čl. 75 GS v prvním odstavci, podle kterého je v souladu s lidskou přirozeností přístup státu, který stále více umožňuje občanům podílet se na svém fungování (stanovení právních základů, řízení veřejných záležitostí, vymezení pole působnosti a cílů, volba představitelů), a to na základě práva a povinnosti každého občana využívat svého volebního hlasu k podporování obecného blaha. Dále je odsuzována vláda diktátorských nebo totalitních režimů porušující lidská práva nebo jsou rovněž odsuzovány nacionalistické tendence.¹⁷⁶ Z uvedeného vyplývá pozitivní přístup církve k demokracii a lidským právům, stejně tak označuje za nutnost sledovat obecné blaho při výkonu veřejné moci. Stále je ale potřeba vnímat všechny národy jako jednu lidskou rodinu, jenž se sdružuje na základě přirozenosti, a stát a veřejnou moc původem v lidské přirozenosti, v Bohu.

Vztah státu a církve je podle *Gaudium et spes* založen na důkladném rozlišení mezi státem a církví a činech v jejich jménu. Obě tato společenství slouží ke stejnému účelu, je nutné je považovat za navzájem nezávislá a autonomní a k dosažení účelu je nejvyšší potřeba jejich spolupráce.¹⁷⁷

Odlišné pojetí zaujímá deklarace *Dignitatis humanae* v souvislosti s pozdější encyklikou *Centesimus annus*. Ochranu nedotknutelných lidských práv, včetně práva na náboženskou svobodu, nesvěřuje pouze státní moci, ale také občanům a náboženským společenstvím jako celé společnosti. To je součástí „obecného blaha společnosti“, o které se mají snažit všichni vyjmenovaní.¹⁷⁸ Takový přístup zařazuje státní moc v ochraně obecného blaha vedle, nebo dokonce pod občany, což je blízké pojmu občanské společnosti jako společenství, které se „společným životem samo reguluje a je schopno omezovat i vylučovat vliv státu

¹⁷⁴ Srov. GS 73.

¹⁷⁵ Srov. GS 74.

¹⁷⁶ Srov. GS 75.

¹⁷⁷ Srov. GS 76.

¹⁷⁸ Srov. DH 6.

(*odporovat mu*).¹⁷⁹ Z toho a dalšího vyplývá pojetí státu jako lidského produktu tvořeného lidskou vůlí, ne v původu přirozenosti nebo Bohu.

Toto rozlišení mezi státem a společností je později podporované papežem Janem Pavlem II. v už zmíněné encyklice *Centesimus annus*.¹⁸⁰ V té také papež staví společnost na první místo a zdůrazňuje její sílu v boji s totalitarismem nebo obdobnými ideologickými směry, které mohou potlačovat lidská práva. Na několika místech také papež ospravedlňuje pravou demokracii jako formu vlády nejvíce se slučující se svobodnou budoucností a s posláním církve.¹⁸¹ S takovým přístupem je nutno nadále počítat. Ze všech zmíněných dokumentů plyne nový církevní náhled na vztah státu a církve – spolupráce a nezávislost namísto zápasu.

Demokracie je tedy pro církev z mnoha důvodů (založení na stejných zásadách uznání lidských práv, jejich ochrana a obecné dobro jako cíl a zároveň vodítko regulace) příznivou formou vlády.¹⁸²

5.2.2 Islámský případ

Zkoumání islámského náhledu není možné ani částečně unifikovat jako v případě předchozím. To plyne už z označení islámu jako náboženského společenství, ne jako církve, organizované jednotky. Do náhledu se opět projevuje i mnohost islámských proudů. Přesto je základní obecný popis možné zpracovat.

Jak už bylo nastíněno výše, existuje řada konfesijních států upřednostňující jedno nebo více náboženství nebo vyznání. Není tajemstvím, že v dnešní době jsou těmito státy především ty s islámskou většinou a jejich přístup k jiným náboženstvím nebo ateismu se může projevovat buďto přátelsky, popř. neutrálně, nebo nepřátelsky v základu na radikálně interpretovaných verších Koránu.¹⁸³ Zde však přílišný rozdíl mezi státem a náboženským právem nevzniká.

¹⁷⁹ KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 38.

¹⁸⁰ Srov. JAN PAVEL II., encyklika *Centesimus annus* (1991).

¹⁸¹ Srov. CA 19, 46, 47.

¹⁸² Srov. DALLA TORRE, Giuseppe. *La città sul monte. Contributo ad una teoria canonistica delle relazioni fra chiesa e comunità politica*. AVE – Anonima veritas editrice. Řím: AVE, 2007, s. 228.

¹⁸³ Např. „*Proroku, bojuj usilovně proti nevěřícím a pokrytcům a buď přísný na ně! Útočištěm jejich bude peklo, a jak hnusný je to cíl konečný!*“ Korán 9:73.

Ačkoli má islám nezastupitelný význam v dějinném a kulturním rozvoji Evropy, stále může v dnešní době působit poněkud cizorodě. Takový stav lze přisoudit migraci obyvatel z konfesijních afrických a asijských států do převážně demokratických sekulárních států v Evropě. V těch je možné narazit na zásadní postoj garance práv všem náboženským společenstvím, na druhé straně jsou však omezená z různých důvodů. To může být předmětem kolize.

Teorii zdánlivě neslučitelných přístupů sekulárních států a „nepřizpůsobivého“ islámu odporují hned dvě skutečnosti. První je třeba zmínit, že už v roce 2016 bylo z evropského obyvatelstva 4.9 % muslimů¹⁸⁴, kdy tato neslučitelnost by dávno vyšla najevo. Druhou skutečností je „bosenský islám“, totiž vztah islámu a státu Bosny a Hercegoviny (dále jen „Bosna“).

Bosna je sekulárním státem, ve kterém je islám odděleným od státu a zároveň spolu stát a náboženská společenství kooperují (vzniká tím „moderní islám“). To se týká i náboženských společenství jiných nebo ateismu. Ačkoli je tento pozitivní vztah založen především na specifické situaci a tradici v Bosně, přináší náhled a možná i inspiraci pro hledání dalších cest ke společné existenci v celé Evropě.¹⁸⁵

5.3 Teoretické vymezení vztahu

Nyní je vhodné přikročit k samotnému teoretickému vymezení vztahu státu a náboženského práva. Tento vztah je určen porovnáním obou výše uvedených hledisek – hlediska státního na straně jedné a náboženského (v práci zastoupeného římskokatolickou církví a islámem) na straně druhé. Pokud se jedná o samotné právo jako normativní systém, je tento systém zcela závislý na vztahu mezi státem a náboženskými společenstvími.

Je nutné konstatovat, že tento vztah se odvíjí především od hlediska státního. Stát tedy obecně přistupuje k náboženským společenstvím ve čtyřech (resp. pěti) modelech. Konfesijní stát „naruby“ a stát quasikonfesijní jsou už pro výše zmíněné

¹⁸⁴ Srov. HACKETT, Conrad. *5 facts about the Muslim population in Europe*. In: Pew Research Center [online] 2017 [cit. 2023-03-13] Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/29/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>

¹⁸⁵ Srov. RETHMANN, Albert-Peter. *Náboženství v pluralitním státě: Neznámý islám*. In: SLÁDEK, Karel. *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 198-200.

důvody náboženským společenstvím a jejich svobodě nepřístupnými. Tím ovšem není možné ihned označit státy konfesijní a sekulární za státy s bezpodmínečně přátelským přístupem k náboženství. Náboženská společenství sice mohou vynakládat úsilí k podpoře svých členů, úspěch je však do velké míry závislý na formách vlády v jednotlivých státech. Lepší variantou je model rozšiřující se v sekulárních státech západní Evropy, ve kterých jsou nepřekročitelně chráněna základní lidská práva a svobody. Taktéž není možné říci, že islám není slučitelný se sekulárním státem a že se jedná o náboženství odporující hodnotám moderního státu, ostatně jak opak dokazuje situace v Bosně.

Jak také vyplývá z uvedeného, problémem, který přesahuje i do praxe, není pátrání po původu moci a ospravedlnování existence státu nebo náboženství. Problém nastává především při střetu dvou právních řádů, které svou působností zavazují stejné adresáty. Tito adresáti jsou vázáni světským (státním) právem na základě územní, případně osobní působnosti. V případě práva náboženského jako celku se jedná o bezvýhradní osobní působnost, která nastává vstupem do náboženské společnosti, přičemž tento vstup je závazný zpravidla celoživotně.¹⁸⁶ V těchto případech tedy nastává kolize, ne však ve smyslu konfliktu.

Ideálním se tedy zdá být přístup sekulárního státu, který garantuje lidská práva a náboženské svobody, kdy náboženská společenství těchto práv nebo kooperace využívají a zároveň obě tyto strany hledí zájmů adresátů svých právních řádů. V případě kolize by měla být tato nesrovnalost předmětem vnitrostátní nebo mezinárodní (např. konkordátní) dohody. Je tomu v evropských sekulárních státech opravdu tak a jedná se dnes už o konečný konsenzus?

6 Vybrané souvislosti a rozdíly v právní úpravě

Pro získání odpovědi na výše zmíněnou otázku je nutné se zaměřit na jednotlivé aspekty tvořící tuto kolizi. Už předem je však nutno říci, že i v České republice – sekulárním demokratickém státu, která je detailněji rozebírána v této

¹⁸⁶ Je důležité zmínit rozlišení odpadnutí od náboženství (jako náboženského společenství) a odpadnutí od víry. Odpadnutí je samotné složitou otázkou. V případě kanonického práva je možné dále diskutovat o vázanosti zásadou *semel catholicus – semper catholicus*, v případě práva islámského je odpadnutí otázkou značně ožehavou (života a smrti?).

práci, není situace rovna ideálnímu stavu, jak byl uveden výše. Není ale třeba dále předbíhat.

6.1 Otázka svobody v ideálním státu

Z uvedených pramenů práva České republiky je patrné, že vedle dalších států je Česká republika jako signatář vázána řadou mezinárodních smluv, které upravují náboženskou svobodu. Je zároveň „demokratickým právním státem“¹⁸⁷, který se „nesmí vázat ani na výlučnou ideologii ani na náboženské vyznání.“¹⁸⁸ Takové předpoklady v základu profilují ideální stát pro náboženské právo a náboženství obecně.

V odstavci věnovaném Listině v podkapitole „Prameny světského práva“ bylo zmíněno, že Listina vymezuje i některé hodnoty, které jsou ve výlučné kompetenci států. To znamená, že vedle reprodukce ustanovení z uvedených mezinárodních smluv Listina nadstavuje některá ustanovení další. Tento přístup je možný, jelikož mezinárodní smlouvy dotýkající se náboženských práv zakládají primárně náboženskou svobodu, která však může být zaručena i v konfesijním státu, proto neobsahují ustanovení o vazbě státu na náboženské vyznání. V českém právním řádu je tedy Listina doplněna o bezkonfesijnost, což je uvedeno právě v čl. 2 odst. 1 předmětné Listiny. Z toho plyne chápání České republiky jako sekulárního státu.

6.1.1 Záruky individuální náboženské svobody

*„Pro demokratické společnosti je charakteristickým jevem akcentování lidských a občanských práv, která v nich nejsou respektována jen z důvodů vnějších, nýbrž jsou imanentní součástí jejich právních řádů, zejm. pak ústavních pořádků.“*¹⁸⁹ Lidská a občanská práva jsou pak do těchto právních řádů začleněna důsledkem dějinného vývoje a z něj přejatých zkušeností, případně z důvodů vnějších (mezinárodních závazků), a zároveň dochází k přeměně chápání existence

¹⁸⁷ Čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR.

¹⁸⁸ Čl. 2 odst. 1 LZPS.

¹⁸⁹ HRDINA, Ignác Antonín. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 43

lidských práv na základu přirozenoprávní koncepce. Zde je viditelný rozdíl oproti církvi.¹⁹⁰

Zmíněné vnější důvody jsou prověřovány především kontrolou Evropského soudu pro lidská práva, jehož judikatura také „v mnohém formuje pohled českého Ústavního soudu na otázky ochrany lidských práv.“¹⁹¹

Souběžně s mezinárodními lidskoprávními dokumenty upravuje Listina ve svém čl. 15 odst. 1 větě první svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, jenž je zaručena všem – bez rozdílu. To se týká i změny náboženství nebo víry, vedle toho Listina ponechává svobodu nebýt náboženského vyznání. Spolu s čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny doplňuje tento článek charakter České republiky jako sekulárního státu garantujícího lidská práva.

Problémovým je spojení neomezené náboženské svobody jako *fora interna* podle čl. 15 odst. 1 Listiny a zákonem omezením vnějším projevem náboženského vyznání podle čl. 16 odst. 1 Listiny. Sám tento vnější projev (projevovaný soukromě nebo veřejně) je totiž nutno brát za pojmový znak náboženské svobody.¹⁹² Na takovou možnost omezení však nelze nahlížet jako na nutně uskutečnitelnou v nepřiměřeném rozsahu, jelikož takové zákonné omezení by nepochybně bylo brzy předmětem přezkumu nejen Ústavního soudu ČR. Použití takového ustanovení o omezení je nadto upraveno v čl. 4 odst. 4 Listiny a v § 2 odst. 5 CírZ. Ostatně důvodem pro takové zákonné omezení podle čl. 16 odst. 4 Listiny má být pouze nezbytné opatření pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.¹⁹³

Na otázku potřebnosti takového omezení je možné odpovědět eventualitou, kdy neomezená svoboda výkonu náboženských práv může způsobit porušení hodnot chráněných Listinou natolik, že dojde k narušení základních hodnot demokratického právního státu, který sám chrání tuto náboženskou svobodu. To vyjadřuje nutnou existenci možnosti, jak tomuto porušení předejít.

¹⁹⁰ Pro církve je boj za lidská práva činností podle příkladu svého zakladatele. Srov. DALLA TORRE, Giuseppe. *La città sul monte. Contributo ad una teoria canonistica delle relazioni fra chiesa e comunità politica*. AVE – Anonima veritas editrice. Řím: AVE, 2007, s. 182.

¹⁹¹ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Církev a náboženské společnosti: správněprávní aspekty jejich vzniku a činnosti*. Praha: Leges, 2014. Teoretik, s. 19.

¹⁹² Srov. náleží ÚS – plénum ze dne 27.11.2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02, část IV.

¹⁹³ Srov. čl. 16 odst. 4 LZPS.

Charakter sekulárního státu doplňuje i čl. 4 odst. 3 Listiny, totiž tato omezení náboženské svobody musí platit pro všechny případy (při splnění stanovených podmínek) stejně.

Pro ucelenost je zde třeba zmínit další čtyři případy, které se v českém právu dotýkají problematiky individuální náboženské svobody. Jedná se o:

- právo nezletilých dětí na svobodu náboženského vyznání nebo svobodu být bez vyznání
- právo odmítnutí výkonu vojenské služby a právo odmítnout poskytnutí zdravotnických služeb zdravotnickým pracovníkem na základě svědomí nebo náboženského vyznání
- právo vnějšího projevu náboženského vyznání v situacích, kdy to není z přirozeného nebo zákonného důvodu možné, v tzv. „oddělovacích institucích“¹⁹⁴ a
- právo zvolit si duchovní nebo řeholní stav.

Hned první jmenovaný případ je komplikovaným multioborovým problémem. Právo vychází z § 2 odst. 2 CírZ, který reflektuje (i když poněkud stroze) ustanovení čl. 14 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, jež byla uvedena v pramenech práva. Jak plyne z obou citovaných ustanovení, je zde zaručeno právo nezletilých dětí¹⁹⁵ na svobodu náboženského vyznání nebo svobodu být bez vyznání, to je podpořeno i ustanoveními dalších mezinárodních smluv a Listiny, které tyto svobody zaručují všem. Problémem může být § 2 odst. 2 věta druhá CírZ, reflektující čl. 14 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte, která dává možnost zákonným zástupcům výkon tohoto práva nezletilého dítěte usměrňovat. Proto je pak také problematickým kanonické právo, které stanoví povinnost křesťanských rodičů pečovat o křesťanskou výchovu dětí podle učení církve.¹⁹⁶ V případě neústupnosti zákonného zástupce v otázce tohoto usměrňování tak může vzniknout střet zájmů mezi nezletilým dítětem a jeho zákonným zástupcem. Tomu se může dostat i v

¹⁹⁴ Srov. PŘIBYL, Stanislav. *Konfesněprávní studie*. Brno: L. Marek, 2007. Deus et gentes, s. 89-90.

¹⁹⁵ Věkovou hranici zletilosti upravuje Úmluva o právech dítěte v čl. 1.

¹⁹⁶ Srov. CIC, kán. 226, 2.

případě, když se nezletilé dítě začne vzdělávat v rámci školy.¹⁹⁷ Takový stav není správné jakkoli zlehčovat a nejedná se výlučně o problém právní. Situace však není přímým příkladem kolize státu a náboženského práva. Kolize vzniká především mezi zájmem zákonného zástupce a dítěte, kde by se obě strany (stát a náboženské právo) měly zasadit o racionální a společné řešení.

Odmítnutím výkonu vojenské služby a odmítnutí poskytnutí zdravotnických služeb pacientovi zdravotnickým pracovníkem není (vzhledem k tématu práce) třeba se podrobněji zabývat. Je důležité alespoň zmínit, že se jedná o jedny z dalších garantovaných práv, čímž se Česká republika opět profiluje jako „*demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.*“¹⁹⁸

Právo projevu náboženského vyznání v oddělujících institucích je už případem, ve kterém se jedná výlučně o vnější projev náboženské svobody (soukromý i veřejný). Jak už bylo uvedeno výše, vnitřní projev jako *forum internum* je neomezitelný, to platí i pro tyto instituce. Vnější projev zde však neomezitelně uskutečnitelný není – přirozeně (např. nemocí a z toho plynoucím pobytem ve zdravotnickém zařízení¹⁹⁹) nebo zákonným důvodem (např. trestem odnětí svobody a z toho plynoucím výkonem tohoto trestu ve věznici).²⁰⁰ Takový stav je možno řešit předpisy, které zajišťují právo osoby na poskytnutí duchovních a dalších služeb (např. § 20 zákona o výkonu TOS, § 28 odst. 3 písm. j) zákona o zdravotních službách), dále pak dohodami (např. na základě § 43 odst. 1 zákona o výkonu TOS).

Posledním případem je zaručení práva zvolit si duchovní nebo řeholní stav a rozhodovat se pro život v komunitách, řádech a podobných společenstvích, jak je uvedeno v § 2 odst. 4 zákona o církvích a náboženských společnostech. V mnohých případech taková volba znamená i nově vzniklou vázanost dalším normativním aktem náboženského práva (např. řeholí). Stále se však jedná o svobodné rozhodnutí. V případě volby života v takovém společenství se téma přesouvá ke kolektivním náboženským svobodám a autonomii, kterým je věnována následující podkapitola.

¹⁹⁷ Zde např. v otázce sexuální výchovy rozsudek senátu ESLP ze dne 7. 12. 1976 ve věci *Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen proti Dánsku*, stížnosti č. 5095/71, 5920/72, 5926/72. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57509>

¹⁹⁸ Čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR.

¹⁹⁹ Situace je méně komplikovaná v zařízeních organizačně napojených na náboženská společenství (např. církevní nemocnice).

²⁰⁰ Srov. PŘIBYL, Stanislav. *Konfesionálněprávní studie*. Brno: L. Marek, 2007. Deus et gentes, s. 89.

6.1.2 Záruky kolektivní náboženské svobody a autonomie

Jak vyplývá z podkapitoly zabývající se náboženským hlediskem, i v případě náboženského vyznání je pro lidi přirozené se sdružovat. Taková skutečnost se musí nutně promítnout i do právního řádu státu, který je založen na účtě k právům a svobodám člověka, v tomto případě České republiky.²⁰¹

Hlavním ustanovením je zde čl. 16 odst. 1 Listiny, který (už komentované) právo vnějšího projevu náboženství nebo víry zaručuje nejen jednotlivci, ale i jednotlivci společně s jinými. Úkolem náboženských společenství následně je, aby v návaznosti na svou svobodu sdružování, organizace a vytváření institucí²⁰² rozhodla, zda jejich organizace získá podle českého právního řádu formu právnické osoby²⁰³ (typicky korporace), nebo zda zůstanou pouze společenstvím bez jakékoli právní formy. Všechna tato společenství však stále mají v ohledu správy vlastních záležitostí zaručenou autonomii a samosprávu v čl. 16 odst. 2 Listiny.

Problematika nahlížení na náboženská společenství optikou českého práva je však otázkou mnohem komplikovanější. Z čl. 6 odst. 1 CírZ totiž „nelze dovozovat jakékoliv zpochybnění již existující obecné subjektivity církví a náboženských společností a práva na jejich existenci nezávisle na akceptaci státem (Českou republikou).“²⁰⁴ Pojem autonomie a samosprávy byl v souvislosti s náboženskými společenstvími už v práci několikrát použit, pokud se však jedná o aktuální stav v České republice, je nutno zmínit mnohost názorů různých autorů na to, zda je autonomie náboženských společenství rovna pojmu samosprávy, nebo naopak není.²⁰⁵ Zprvu nenápadná otázka může mít dalekosáhlé důsledky, a to i v důležitých otázkách pravomoci a příslušnosti rozhodování státních soudů, kde soudní ochrana práv je jedním ze stavebních kamenů demokratického právního

²⁰¹ Srov. Čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR.

²⁰² Srov. § 4 odst. 1 CírZ.

²⁰³ Jedná se o vznik právnické osoby na základě registrace uvedené v § 6 odst. 1 CírZ, vytvoření svazu církví a náboženských společností uvedeného v § 8 odst. 1 CírZ, dále pak evidence organizačních útvarů jako právnických osob podle § 15a CírZ. Možností je i založení spolku podle § 214 a násl. OZ.

²⁰⁴ Nález ÚS – plénium ze dne 27.11.2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02, část VI, k otázce registrace církve a náboženské společnosti, bod 6.

²⁰⁵ Srov. MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Církev a náboženské společnosti: správněprávní aspekty jejich vzniku a činnosti*. Praha: Leges, 2014. Teoretik, s. 90-94.

státu. Řešení takového problému neusnadňuje ani různorodost náboženských společenství.

Dále je pak neujasněnou otázkou, zda jsou tato společenství veřejnoprávní (vzhledem k některým činnostem) nebo soukromoprávní povahy.²⁰⁶

Zdá se, že řešení této otázky je stále oddalováno jistou zdrženlivostí státu i náboženských společenství.²⁰⁷ Pokud je však výsledkem tohoto zdrženlivého přístupu snaha o spolupráci, aby byl tento „tenký led“ překročen bez újmy obou stran, je možné hovořit o úspěchu. Takové přání bylo už zmíněno v souvislosti s odstavci věnovanými náboženskému hledisku.

6.1.3 Zajištění kooperace

Registrací může náboženské společenství po podání příslušného návrhu a splnění podmínek nabýt některých dalších „zvláštních“ práv²⁰⁸, a to práva:

- výuky náboženství na státních školách²⁰⁹,
- pověřovat osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v oddělujících institucích nebo ozbrojených silách České republiky,
- konat obřady, při kterých jsou uzavírány církevní sňatky,
- zřizovat církevní školy,
- zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství.

Právo výuky náboženství na státních školách je dále upravováno v § 15 školského zákona, který umožňuje výuku náboženství jako nepovinného předmětu pověřeným zástupcem církve nebo náboženské společnosti v základním pracovněprávním vztahu k právnické osobě, která vykonává činnost dané školy.

²⁰⁶ Srov. MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Církyve a náboženské společnosti: správněprávní aspekty jejich vzniku a činnosti*. Praha: Leges, 2014. Teoretik, s. 95.

²⁰⁷ Důkazem může být skromné množství judikatury k tomuto tématu.

²⁰⁸ Srov. § 7 odst. 1 písm. CírZ.

²⁰⁹ Jak vyplývá také z čl. 16 odst. 3 LZPS. Výuka vlastních pracovníků je umožněna pouhou registrací podle § 6 odst. 3 písm. a) CírZ.

Výuka náboženství je umožněna i v rámci vysokých škol, popř. teologických fakult vysokých škol. Takové právo je prvním důkazem pro označení České republiky jako státu kooperačního.

Výkon duchovenské činnosti je taktéž důkazem pro tvrzení prvního odstavce, totiž náboženská společenství mohou napomáhat k zajištění vnějšího projevu náboženského vyznání, který Listina zaručuje, zároveň je však nutně omezen.

Kooperace se projevuje i v případě práva konat obřady, při kterých jsou uzavírány církevní sňatky. Ačkoli zákon spojuje s uzavřením církevního sňatku některé další povinnosti²¹⁰, jedná se o významné spojení světského a náboženského práva. Kolizi může přinášet, zvláště v dnešní době, otázka rozvodu manželství nebo prohlášení manželství za neplatné. V kanonickém právu manželská smlouva vytváří celoživotní společenství muže a ženy, je svátostí²¹¹ a je lidskou mocí nerozlučitelné.²¹² Proto nemůže mít rozvod provedený státním soudem žádné kanonickoprávní účinky, naopak prohlášení manželství za neplatné soudem církevním nemá žádné účinky v právu světském.²¹³ V tomto případě je tak vidět (i přes různé případy kooperace) značná oddělenost obou právních řádů.

Právo zřizovat církevní školy je zde zmíněno pro ucelení výčtu těchto práv v § 7 odst. 1 CírZ. Je ale také další oblastí, kde se projevuje příležitost kooperace státu s náboženskými společenstvími.

Právu zachovávat povinnost mlčenlivosti bude věnována celá podkapitola, proto se není nutné o tomto tématu zde více zmiňovat.

Tato vylíčená zvláštní práva nelze brát jako projev garantované náboženské svobody, ale právě jako o projev kooperace, kterou stát registrovaným náboženských společenstvími nabízí.²¹⁴

V návaznosti na všechny vylíčené skutečnosti lze označit Českou republiku za sekulární stát kooperační, neboť tuto kooperaci umožňuje, případně stát přímo s

²¹⁰ Srov. § 666 OZ.

²¹¹ Srov. CIC, kán. 1055, 1.

²¹² Srov. CIC, kán. 1141.

²¹³ Srov. HRDINA, Ignác Antonín a Miloš SZABO. *Teorie kanonického práva*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 59.

²¹⁴ Srov. náleží ÚS – plénum ze dne 27.11.2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02, část VII.

náboženskými společenstvími kooperuje. Kooperace ze strany náboženských společenství je zaručena jejich vlastním zájmem a plněním poslání.

6.2 Existující kolize

Stav se zdá být ustáleným, kdy stát zaručuje náboženským společenstvím samosprávu svých záležitostí, pro některé z vyjmenovaných činností vyžaduje registraci. Tato náboženská společenství naopak využívají své autonomie a mohou se snažit ji využít v maximálním možném rozměru. Při pomnutí sporu, zda je náboženské právo nadřazené tomu světskému a zda náboženská společenství vznikají nezávisle na státu nebo jeho právu, se však vyskytují situace, kde se tyto dva (jinak oddělené) normativní systémy světského a náboženského práva střetávají. Dále jsou zmíněny dva případy, které se zdají býti nejzávažnějšími kolizemi – problematika majetku a zachování povinnosti mlčenlivosti duchovními.

6.2.1 Podpora materiální nezávislosti

Ačkoli se, jak už bylo stanoveno dříve v této práci, nedá za důslednou odluku považovat pouhé finanční osamostatnění náboženského společenství, je třeba toto osamostatnění brát za nezbytnou součást sekularizace provedené zcela.

V souvislosti s tím je nutno zmínit, že i finanční nezávislost náboženských společenství napomáhá k realizaci práv vyplývajících z náboženské svobody jim dané.²¹⁵ V České republice byl navíc tento problém podpořen konfiskací majetku náboženských společenství na základě skutečností uvedených v § 5 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, což do celé věci přineslo ještě etický rozměr.

Konfiskace tohoto majetku byla o to více kontroverzní záležitostí v návaznosti na skutečnost, že tehdejší režim nikdy nepochyboval o náboženských společenstvích jako skutečném vlastníkově tohoto majetku, kdy neměla tato

²¹⁵ Srov. PŘIBYL, Stanislav. *Konfesionálněprávní studie*. Brno: L. Marek, 2007. Deus et gentes, s. 90.

společensví ani šanci obrany proti těmto zásahům, jelikož „nezávislá“ soudní moc byla taktéž pod vlivem státu.²¹⁶

Konečným výsledkem bylo přijetí zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, jímž je účel zmírnění majetkových křivd²¹⁷ pomalu uskutečňován. Nutno zmínit, že problematickou byla i dlouhodobá nečinnost Parlamentu České republiky. Té se věnoval i Ústavní soud ČR, jenž svým nálezem tuto nečinnost shledal v rozporu s některými ustanoveními ústavního pořádku České republiky, mimo jiné s odůvodněním, že k nezávislosti ve své funkci je zapotřebí vlastnit majetek.²¹⁸ To odpovídá tvrzení uvedenému výše.

Toto majetkové vyrovnání bylo několikrát podrobena přezkumu Ústavním soudem ČR²¹⁹, jelikož se v případě majetkového vyrovnání s církvemi jednalo o majetek nemalé hodnoty.²²⁰ Zdá se, že provedením této finanční odluky bylo dosaženo více než jen napravení majetkových křivd. Zároveň tím byla podpořena náboženská svoboda a snad i Česká republika na sebe vrhá lepší obraz v očích nejen náboženských společensví, a to i zapříčiněním Ústavního soudu ČR.

6.2.2 Otázka výhrady svědomí

Oproti poměrně zdárným způsobem vyřešenému problému financování a majetku náboženských společensví existuje problém, který není příliš viditelným a který přichází ve specifické situaci. Jedná se o zachování povinnosti mlčenlivosti duchovními. Předem je však nutno zdůraznit některé skutečnosti.

Pro zde rozebíranou římskokatolickou církev je svátost smíření jedním z prvků, které formují její činnost. Její součástí je udělení rozhřešení a smíření se s církví, která byla hříchem zraněna.²²¹ Svátost smíření je poměrně komplexně

²¹⁶ Srov. KŘÍŽ, Jakub. Property Settlement between the State and Churches and Religious Societies in the Czech Republic In: KŘÍŽ, Jakub, ed. *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference = Religion and Public Authority in European Union Countries : conference proceedings*. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2009, s. 25.

²¹⁷ Srov. § 1 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi.

²¹⁸ Srov. náleží ÚS – plénum ze dne 1.7.2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07, bod 104.

²¹⁹ Nález ÚS – plénum ze dne 1. 10. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 5/19 (zdanění církevních restitucí) a náleží ÚS – plénum ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13 (církevní restituce).

²²⁰ Srov. např. DOLEJŠÍ, Milan. *Babiš chce zdanit církevní restituce, jak si přejí komunisté a Okamura*. In: Ct24.ceskatelevize.cz [online] ČT24, Česká televize, 2017 [cit. 2023-03-24].

Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2299363-babis-chce-zdanit-cirkevni-restituce-jak-si-preji-komuniste-a-okamura>

²²¹ Srov. CIC, kán. 959.

upravena v CIC v kán. 959 až kán. 997. Podstatným rysem této svátosti je, že zpovědní tajemství je podle kán. 983, § 1 CIC absolutně neporušitelné (CIC nestanoví jakoukoli podmínku). Takové pravidlo zároveň zaručuje církvi v očích hříšníků obrovskou míru důvěry.

Takový důvěrný vztah si stát uvědomuje a reaguje na něj. Jak už bylo uvedeno, takové právo jako zvláštní zakotvuje CírZ ve svém § 7 odst. 1 písm. e). Právo je tak chráněno i procesními předpisy – § 124 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, dále pak § 55 odst. 3 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád. Obě tato ustanovení zmiňují možný výslech po zproštění této povinnosti, toto zproštění však není možné vzhledem k neporušitelnosti takového zpovědního tajemství podle kanonického práva.

Tento vztah reflektuje i trestní právo, avšak s určitou výjimkou. Ta pochází už z ustanovení CírZ: „*tím není dotčena povinnost překazit trestný čin uložená zvláštním zákonem.*“²²² Tak upravuje TZ skutkovou podstatu trestného činu „Nepřekážení trestného činu“ v § 367. Překážení trestného činu včasným oznámením podle § 367 odst. 3 TZ je podle CIC už z podstaty vyloučeno. Nabízí se proto možnost druhá – snaha trestný čin překazit jiným způsobem.

První možností je samotné překážení trestného činu. Taková možnost je však velice omezena hned dvěma překážkami. Jednou je nemožnost takového překážení (např. z důvodu vzdálenosti), druhou je samotné omezení CIC, který zakazuje informace získané od kajícího užít k jeho škodě a tuto informaci rovněž nesmí jakýmkoli způsobem vyžradit.²²³

Možností druhou je snaha přesvědčit kajícího při zpovědi, aby překazil trestný čin sám. Pokud tak kajícího neučiní, není možné jakýmkoli způsobem dokázat, že se zpovědník o toto překážení pokusil. To platí i pro nahrávání zpovědi, které je trestáno exkomunikací.²²⁴

²²² § 7 odst. 1 písm. e) věta druhá CírZ.

²²³ Srov. CIC, kán. 983, § 1 a kán. 984, § 1.

²²⁴ „*Firmo praescripto can. 1388, quicumque quovis tecnico instrumento ea quae in Sacramentali Confessione, vera vel ficta, a se vel ab alio peracta, a confessario vel a poenitente dicuntur, captat, aut communicationis socialis instrumentis evulgat, in excommunicationem latae sententiae incurrit.*“ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Dekret o ochraně důstojnosti svátosti pokání* (23. 9. 1988). In: AAS 80 (1988), s. 1367.

Možností třetí je situace, kdy kajícíník tuto informaci sdělí mimo zpověď. Pak není pro zpovědníka žádnou překážkou překazit trestný čin podle § 367 odst. 3 TZ.

Mimo ostatních podmínek stanovených § 367 odst. 2 TZ je tedy možné vyhovět povinnosti dané CIC pouze s odůvodněním, že zpovědník nepřekazil trestný čin, protože by přivedl sebe nebo osobu blízkou v nebezpečí „jiné závažné újmy“. Na otázku, zda touto újmou může být trest v kanonickém právu však nedává odpověď ani komentář k TZ²²⁵ ani důvodová zpráva k TZ.

Alespoň za částečné přiblížení odpovědi lze uvést text komentáře k CírZ, který uvádí, že kanonickoprávní trest exkomunikace²²⁶ za porušení zpovědního tajemství se projevuje velmi vážným zásahem do fyzického (např. ztrátou příjmů) i duchovního života potrestaného. Je však nutno každý případ hodnotit v závislosti na konkrétních okolnostech a předpisech dané církve nebo náboženské společnosti.²²⁷ Celý problém je navíc podpořen nedostatkem judikatury k tomuto tématu.

V neposlední řadě je třeba zmínit, že toto právo povinnosti zachovávat mlčenlivost se vztahuje jen na „duchovní“, což bylo rovněž předmětem sporu u Ústavního soudu ČR, který spočíval v nepřiznání práva zachování povinnosti mlčenlivosti náboženské společnosti Svědkové Jehovovi.²²⁸

Naopak podle kanonického práva se povinnost mlčenlivosti vztahuje i na tlumočníka zpovědi²²⁹, za což rovněž hrozí trest.²³⁰ Tlumočník však rovněž nemusí být duchovním, kde taková skutečnost může vést k dalšímu sporu. Kolize se tak zdá býti zatím otevřenou a hrozící.

K podstatné otázce, zda je trest exkomunikace nutno chápat pod pojmem jiné závažné újmy, je třeba poznamenat několik dalších skutečností. Pokud by tomu tak bylo, není možné na tento stav nahlížet jako na ztrátu náboženské neutrality

²²⁵ DRAŠTÍK, A., DURDÍK, T., FREMR, R., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. *Trestní zákoník: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-27]. ASPI_ID KO40_2009CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

²²⁶ Srov. CIC, kán. 1388, § 1.

²²⁷ Srov. KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy malé komentáře, s. 139-140.

²²⁸ Srov. usnesení ÚS – senát ze dne 06.03.2008, sp. zn. II. ÚS 331/06.

²²⁹ Srov. CIC kán. 983, § 2.

²³⁰ Srov. CIC. kán. 1388, § 2.

státu zakotvené v čl. 2 odst. 1 LZPS. Stále se v případě zachování povinnosti mlčenlivosti duchovními jedná o jedno ze zvláštních práv, které je podmíněno registrací a získáním tohoto oprávnění podle CírZ. Nadto je zde stanovena podmínka minimálně padesátiletého užívání takové povinnosti v učení, čímž je tedy nutná potřeba mít povinnost mlčenlivosti v „tradičním“ učení.²³¹ Je zde tedy převažující prvek kooperace. K tomu je možno přidat úvahu, do jaké míry je povinnost překazit trestný čin (porušením zpovědního tajemství) zásahem do svobody svědomí garantované čl. 15 odst. 1 Listiny. Jak už bylo uvedeno, *forum internum* je vnitřní záležitostí jedince (a vnějšího projevu jako pojmového znaku), jeho víry a vztahu k Bohu (popř. k církvi). Samotné porušení však není pouze porušením lidského náboženského práva, díky kterému je třeba napravit vztah s církví, ale i vztah s Bohem²³², jelikož bylo porušeno právo božské.²³³ O závažnosti takového porušení svědčí i samočinné propadnutí do exkomunikace, která je vyhrazena Apoštolskému stolci.²³⁴

Přestože je základním účelem trestního práva „ochrana nejdůležitějších právních statků [...] před trestnými činy“²³⁵, do kterých lze nepochybně zařadit i hodnoty chráněné Listinou, existuje zde kanonické právo, které je, stejně jako náboženství, založeno na absolutních pravdách. Proto bude nejspíše většina zpovědníků (ku škodě státu) neústupná.

6.2.3 Některé další vybrané otázky

Vztah státu a náboženského práva není patrný jen z kolizí uvedených výše. Jelikož je náboženství pojmem mnohovýznamovým a existuje řada různých náboženských společenství, musí být stát připraven reagovat na jakékoli z nich. Reakce je buďto pozitivní, nebo negativní.

Pozitivní reakcí je přizpůsobení právního řádu státu právu náboženskému. To se například projevuje i v takových oblastech, jako je porážka zvířat.²³⁶ Právě

²³¹ Srov. § 7 odst. 1 písm. e) CírZ.

²³² Srov. *Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 374, čl. 1462.

²³³ Srov. *Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 374, čl. 1461. Dále srov. Jan 20:23.

²³⁴ Srov. CIC, kán. 1388, § 1.

²³⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student (Leges), s. 28.

²³⁶ Srov. § 5f zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání.

otázka rituálních porážek zvířat může vznášet negativní ohlasy od skupin, které zvířata chrání. I když jsou v tomto případě jednotlivé činnosti vázány striktními podmínkami, stát se v tomto střetu staví dokonce na stranu náboženského práva, a to i proti nesouhlasným názorům.

Reakce negativní přichází v případě, pokud náboženské společenství naplňuje svou činností nějakou z podmínek stanovených v § 5 CírZ. To je případ některých sekt a radikálních směrů, které si zakládají na doslovném plnění norem, které obsahují prameny práva. Horší variantou jsou společenství, která si vybírají jen některé z těchto norem pro své účely. Je potřebné říci, že v dnešní době vycházejí do popředí především radikální islámské směry, kterým je věnována značná společenská pozornost. Jak už však bylo stanoveno výše, islám je náboženstvím a právem velice komplikovaným. Z toho vyplývá, že není možné nahlížet na všechny muslimy jako na jedno velké organizované náboženské společenství, které popírá jakoukoli analogii a striktně se řídí pouze právem, které je více než tisíc let staré.

Pokud tedy činnost kteréhokoli náboženského společenství neodporuje zákonu, má možnost působit na území České republiky neomezeně ve své samosprávě, omezeně ve zvláštních právech a jinak svobodně jako právnická osoba. Ani v České republice, státu z teoretického hlediska ideálním, nejsou všechny otázky vztahu státu a náboženského práva zodpovězeny. Největší hrozbou ale je nepřátelské řešení sporů, jak je tomu historie důkazem.

7 Závěr

Vztah státu a náboženského práva je stále aktuálním tématem, o jehož přiblížení se pokusila tato práce. Prvotním cílem bylo vytvoření dějinného přehledu tohoto vztahu, který pozvolna přechází do stavu současného. Takový popis nastínil, že přes mnoho bouřlivých historických zkoušek je náboženské právo stále přítomným ve dnešní společnosti. Tím více se v dnešní době projevuje množství různých náboženských společenství, která v průběhu dějin postupně vznikala a také zanikala spolu se svým právem. Ačkoli jsou dějiny spojené s tímto tématem velmi obsáhlé a mnoho událostí proto ani nemohlo být zmíněno, nastínila tato historická část alespoň tendence, kterými se tento vztah v dějinách ubíral. Historie končí současností, kdy mohla práce přistoupit k cíli druhému – zhodnocení současného stavu. Pro takové zhodnocení bylo třeba užít pramenů práva, které zčásti vycházejí právě z historické části práce, to celé podporuje první kapitola věnující se pojmům. Vymezení pojmů je problémové, jelikož řada z těchto pojmů je vzhledem ke svému významu nedefinovatelná. Stále by však toto vymezení v první kapitole mělo postačit k tomu, aby se v práci orientoval i čtenář těchto pojmů neznalý. Vlastní vztah v teoretické rovině byl rozpracován ve čtvrté kapitole práce, kde bylo, jak už bylo uvedeno v úvodu, nutno zabývat se oběma náhledy na tento vztah. Pro toto teoretické určení vztahu a ideálního stavu byly vymezeny všechny náhledy státní, dále je vymezen pohled náboženský (náboženského práva). To rozšiřuje záběr práce, která tak částečně opouští cestu vyšlapanou konfesním právem. Pokud se tedy z uvedeného jeví sekulární stát jako ideální, kterým má být i Česká republika, je třeba tento stav zhodnotit. Jak už vyplývá z kapitoly věnující se pramenům práva, Česká republika je signatářem řady mezinárodních smluv, které se částečně náboženskému právu věnují, dále pak je členem Evropské unie, která je zde dalším nadstátním vlivem. Česká republika je proto příhodně dobrým státem pro hodnocení současného stavu. Tomu se věnuje kapitola pátá, ve které jsou vybrány jednotlivé problémy, které postačí ke zhodnocení, že Česká republika je státem sekulárním a kooperačním. Stále však existují kolize, které nejsou přehlédnutelné. Jednou z kolizí je i zpovědní tajemství, v kanonickém právu jedna ze svátostí. Závěrem je poznamenán možný další vývoj tohoto vztahu a je kladen důraz na dialog, jelikož historická část mluví sama za sebe. To platí i pro často kritizovaný islám, Bosna je však příkladem zřejmým.

Práce přivádí na myšlenku, kterou je skutečnost, že v případě zkoumání takového vztahu, do kterého je zapojeno i náboženské právo, je třeba stále poměřovat mezi dvěma normativními systémy, které působí v případě kolize na jeden samý okruh adresátů, kdy není vždy zcela jisté, kterým se mají řídit. Stále však existuje spor, který z řádů je ten nejvyšší. Taková otázka snad nikdy nebude zodpovězena, ostatně vždy končí už na samotném začátku:

Věřím nebo nevěřím.

Resumé

The diploma thesis is focused on the relationship between the state and religious law. It is necessary to supplement this with the history related to this topic. The work is divided into five chapters. The first chapter deals with the terms used in this work. These are the most important terms in the work. Chapter two deals with history, which shows that the development of this relationship was not always simple and provides support for today's concept. It also results in some facts that are used further on. In the third chapter, the sources of law with which one must work are listed. These are national sources of law as well as international sources of law. The fourth chapter describes the theoretical relationship between the state and religious law, where sources from the previous chapter are used. It is necessary to define this relationship using the point of view of the state and the point of view of religion. The ideal state is a democratic and secular state. The fifth chapter focuses directly on the Czech Republic, which is chosen as a secular and cooperative state. The chapter shows that even in this ideal state there are some situations that are not resolved. It is even a question as important as the sacrament of reconciliation. The following is a brief consideration of the solution to this problem. It follows from this thesis that the relationship has often changed in the course of history and is not completely stable even today. However, it is worth noting the fact that peaceful solutions are more often used today than hostilities.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

1. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin)*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-273-8.
2. *Bibli svatá, aneb, Všecka svatá písmena Starého i Nového Zákona: podle posledního vydání kralického z roku 1613*. Praha: Nákladem Biblické společnosti, 1947.
3. BLACK, Jeremy. *Stručné italské dějiny*. Přeložil Aleš VALENTA. Voznice: Leda, 2020. Státy a národy. ISBN 978-80-7335-658-3.
4. ČERNÝ, Miroslav. Význam tradice v římském právu v kontextu moderních kodifikací. In: STLOUKALOVÁ, Kamila, ed. *Soudobé reflexe římského práva: římské právo v moderních kodifikacích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnícká fakulta, 2015. ISBN 978-80-87975-29-9.
5. DALLA TORRE, Giuseppe. *La città sul monte. Contributo ad una teoria canonistica delle relazioni fra chiesa e comunità politica*. AVE – Anonima veritas editrice. Řím: AVE, 2007. ISBN 978-88-8284-371-7.
6. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-652-1.
7. HILLENBRAND, Carole. *Islám: historie, současnost a perspektivy*. Přeložil Jitka JENÍKOVÁ. Praha: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-685-1.
8. HRDINA, Ignác Antonín a Miloš SZABO. *Teorie kanonického práva*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3919-2.
9. HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-152-6.
10. HRDINA, Ignác Antonín. *Náboženská svoboda v právu České republiky: (podle právního stavu k 1.1.2004)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-67-X.

11. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7.* aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-380-3.
12. KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ.* Přeložil Terezie EISNEROVÁ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2017. ISBN 978-80-7325-437-7.
13. *Katechismus katolické církve.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-488-1.
14. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo.* Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.
15. KLÍMA, Karel. *Státověda. 2., rozš. vyd.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-296-7.
16. *Korán.* Vyd. celkem 6., V tomto překladu a v Odeonu 2. Přeložil Ivan HRBEK. Praha: Odeon, 1991. Živá díla minulosti (Odeon). ISBN 80-207-0444-2.
17. KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž.* Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1415-3.
18. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu.* Šesté, opravené vydání. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-598-0.
19. KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech: komentář.* V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy malé komentáře. ISBN 978-80-7400-362-2.
20. LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku.* Vydání čtvrté. Praha: Vyšehrad, 2020. ISBN 978-80-7601-255-4.
21. MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Církev a náboženské společnosti: správněprávní aspekty jejich vzniku a činnosti.* Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-039-0.
22. ONDŘEJ, Jan, Josef MRÁZEK a Oto KUNZ. *Základy mezinárodního práva veřejného.* Praha: C.H. Beck, 2018. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-487-2.
23. PŘIBYL, Stanislav. *Konfesněprávní studie.* Brno: L. Marek, 2007. Deus et gentes. ISBN 978-80-86263-95-3.

24. *Saské zrcadlo, Švábské zrcadlo. (Český překlad J. Tureček a kol., Praha 1956).* In: BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Texty ke studiu světových právních dějin.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-511-1.
25. SLÁDEK, Karel. *Křesťanství a islám v liberálním státu: výzvy tradice a současnosti.* Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011. ISBN 978-80-7465-006-2.
26. SLÁDEK, Karel. *Monoteistická náboženství a stát.* Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-87378-19-9.
27. SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů spolu se zlomky spisu O význačných literátech.* 3. vyd., Ve Svobodě 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. Antická knihovna (Svoboda).
28. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny.* Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3719-5.
29. TRETERA, Rajmund Jiří a Zábaj HORÁK. *Církevní právo.* 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7.
30. TRETERA, Rajmund Jiří a Zábaj HORÁK. *Konfesní právo.* Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-118-2.
31. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-135-9.

Příspěvky a články

1. ČERNÝ, Miroslav. Křesťanství – Hereze – Římské právo. In: KNOLL, Vilém, ed. *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-085-7.
2. ČERNÝ, Miroslav. Prsten a berla jako součást oděvu a jako atributy církevní moci. In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. *Oděv v právu: (sborník z kolokvia pořádaného Katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty MU, The European Society for History of Law a*

Moravským zemským archivem v Brně). Ostrava: Key Publishing, 2013. ISBN 978-80-7418-188-7.

3. ČERNÝ, Miroslav. Teolog papežské moci Jiljí Římský a právní aspekty jeho díla. In: *Právněhistorické studie 43*. Nakladatelství Karolinum, 2013, ISBN 978-80-246-2345-0.
4. KRÍŽ, Jakub. Property Settlement between the State and Churches and Religious Societies in the Czech Republic In: KRÍŽ, Jakub, ed. *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference = Religion and Public Authority in European Union Countries : conference proceedings*. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2.

Elektronické zdroje

1. AKVINSKÝ, Tomáš. *Theologická Summa svatého Tomáše Akvinského*. In: Ikatolici.cz [online] LXXIX, 12. Olomouc, 1937. [cit. 2023-02-24]. Dostupné z: <https://www.ikatolici.cz/sv-tomas-akvinsky-teologicka-summa-i/>
2. BEZOUŠKOVÁ, Lenka. Šarí'a státní soudy v proměnách času. In: *Dny práva 2013 – Část VII. Soudy a soudnictví v historickém kontextu*. [online] Brno: Masarykova univerzita, 2014 [cit. 2023-02-26]. ISBN 978-80-210-6814-8 Dostupné z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/648>
3. CICERO, Marcus Tullius a Harris RACKHAM, WARMINGTON, Eric Herbert, ed. *De natura deorum; Academica*. 5. vyd. Londýn: Harward University Press, 1972. In: Archive.org [online] 2008 [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: <https://archive.org/details/denaturadeorumac00ciceuoft/page/n5/mode/2up>
4. *Concordati e accordi della Santa Sede*. In: Vatican.va [online] Vatikán [cit. 2023-02-24]. Dostupné z: https://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/index_concordati-accordi_en.htm
5. ČERNÝ, Miroslav. Papežské soudnictví ve středověku. In: *Dny práva 2013 – Část VII. Soudy a soudnictví v historickém kontextu*. [online] Brno:

- Masarykova univerzita, 2014 [cit. 2023-02-14]. ISBN 978-80-210-6814-8
Dostupné z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/648>
6. ČERNÝ, Miroslav. Právo Vatikánského města – historie a současnost. In: *Revue církevního práva, ročník XIX., č. 55-2/2013*. Společnost pro církevní právo, Praha 2013. ISSN 1211-1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/uplna-zneni-vsech-cisel-od-roku-1995/2013/>
 7. ČERNÝ, Miroslav. Vztah mezi římským a kanonickým právem ve středověku a papežská konstituce *Super speculam*. Několik stručných poznámek k rozsáhlé problematice. In: *Právněhistorické studie, Vol 46 No 2*. [online] 2016, 46/2 [cit. 2023-02-14]. E-ISSN 2464-689X. Dostupné z: <https://karolinum.cz/casopis/pravnehistoricke-studie/rocnik-46/cislo-2>
 8. DOLEJŠÍ, Milan. *Babiš chce zdanit církevní restituce, jak si přejí komunisté a Okamura*. In: Ct24.ceskatelevize.cz [online] ČT24, Česká televize, 2017 [cit. 2023-03-24]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2299363-babis-chce-zdanit-cirkevni-restituce-jak-si-preji-komuniste-a-okamura>
 9. DRAŠTÍK, A., DURDÍK, T., FREMR, R., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. *Trestní zákoník: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-3-27]. ASPI_ID KO40_2009CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.
 10. FIALA, Petr. Rozhovor premiéra Fialy s novináři na Svatopetrském náměstí. In: BREINDL, Filip. *Premiér Fiala: Mé setkání s papežem mělo též duchovní rozměr*. [online audiozáznam] 2022 [cit. 2023-02-24]. Dostupné z: <https://www.vaticannews.va/cs/svet/news/2022-06/premier-fiala-me-setkani-s-papezem-melo-tez-duchovni-rozmer.html>
 11. HACKETT, Conrad. *5 facts about the Muslim population in Europe*. In: Pewresearch.org [online] 2017 [cit. 2023-03-13] Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/29/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>
 12. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Dekret o ochraně důstojnosti svátosti pokání* (23. 9. 1988). In: AAS 80 (1988). [online] Vatikán [cit. 2023-03-24]. Dostupné z: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_c_on_cfaith_doc_19880923_scomunica-confessioni_lt.html

13. LIPKA, Michael a Conrad HACKETT. *Why Muslims are the world's fastest-growing religious group*. In: Pew Research Center [online] 2015, akt. 2017 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/06/why-muslims-are-the-worlds-fastest-growing-religious-group/>
14. ZELENÝ, Petr a Matěj SVITÁK. *Modlitba za válku. Patriarcha Kirill stojí neochvějně za Putinem, padlým na Ukrajině slibuje odpuštění hříchů*. In: Ct24.ceskatelevize.cz [online] ČT24, Česká televize, 2022 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3541764-modlitba-za-valku-patriarcha-kirill-stoji-neochvejne-za-putinem-padlym-na-ukrajine>

Předpisy světského práva

1. Vyhláška č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Ministra zahraničních věcí.
2. Sdělení č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8, Federálního ministerstva zahraničních věcí.
3. Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, Federálního ministerstva zahraničních věcí.
4. Sdělení č. 208/1993 Sb., o Úmluvě o právním postavení uprchlíků a Protokolu týkajícím se právního postavení uprchlíků, Ministerstva zahraničních věcí.
5. Vyhláška č. 65/1954 Sb., o Ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války, Ministra zahraničních věcí.
6. Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie (2012/C 326/01).
7. Listina základních práv Evropské unie (2016/C 202/02).
8. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
9. Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
10. Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

11. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
12. Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), ve znění pozdějších předpisů.
13. Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů.
14. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.
15. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
16. Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů.
17. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
18. Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů.

Předpisy náboženského práva

1. Bula *Unam Sanctam*.
2. Codex Iuris Canonici 1983, konstituce *Sacrae Disciplinae Leges*.
3. Deklarace *Dignitatis humanae*.
4. Encyklika *Centesimus annus*.
5. Encyklika *Mit brennender Sorge*.
6. Konstituce *Gaudium et spes*.
7. Konstituce *Pastor aeternus*.
8. *Syllabus* buly *Quanta cura*.

Judikatura

1. Rozsudek senátu ESLP ze dne 7. 12. 1976 ve věci *Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen proti Dánsku*, stížnosti č. 5095/71, 5920/72, 5926/72.

2. Nález ÚS – plénum ze dne 27.11.2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02.
3. Usnesení ÚS – senát ze dne 06.03.2008, sp. zn. II. ÚS 331/06.
4. Nález ÚS – plénum ze dne 1. 10. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 5/19.
5. Nález ÚS – plénum ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13.
6. Nález ÚS – plénum ze dne 1.7.2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07.

Ostatní

1. *Jan Hus* [film]. Režie VÁVRA, Otakar. Československo: Filmové studio Barrandov, 1954.